

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

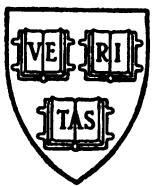
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

115

**HARVARD LAW SCHOOL
LIBRARY**

Netherlands

2239

115

INKWARTIERINGEN.

9/8/19

INKWARTIERINGEN.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

Doctor in het Romeinsch en Hedendaagsch Recht,

AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE LEIDEN,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

D^R. R. J. F R U I N,

HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER LETTEREN EN WIJSBEGEERTE,

IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN

Op Dinsdag den 26sten Maart 1878, des namiddags te 3 uren,

DOOR

Willem Theodore Gevers Deynoot,

GEBOREN TE 'S GRAVENHAGE.

LEIDEN,

W. T. WERST,

(FIRMA JAC^S. HAZENBERG CORN^S. ZOON).

1 8 7 8.

565557

NET
Digitized by Google

100

fix
for
G

Aan mijne Ouders.

De moeielijkheden, die een nog onervaren schrijver met de behandeling van een onderwerp als in deze bladzijden vervat is op zich neemt, zijn groot. Het is daarom dat ik op de toegevendheid mag rekenen van ieder, die dit „proefschrift” in handen mocht nemen.

Van deze gelegenheid maak ik gebruik, om mijn Hooggeleerden Promotor Mr. J. T. BUIJS mijn hartelijken dank te betuigen voor de welwillendheid, waarmede hij mij bij het schrijven van

dit proefschrift heeft ter zijde gestaan. Ook zij mijn dank gebracht aan de andere Hoogleeraren der Juridische Faculteit.

De belangstelling, die ik van den Hooggeleerden heer Mr. P. A. VAN DER LITH mocht ondervinden bij de behandeling van het publiek recht en het stelsel van bestuur van Nederlandsch Indië, zal mij steeds in aangename herinnering blijven.

I N H O U D.

Bladz.

Inleiding.....	1.
----------------	----

EERSTE HOOFDSTUK.

REGELING VOLGENS HET ROMEINSCHE RECHT	4.
---	----

TWEEDE HOOFDSTUK.

REGELING IN HET BUITENLAND.

Frankrijk.....	11.
België.....	19.
Oostenrijk.....	22.
Duitschland.....	28.
Engeland	45.

DERDE HOOFDSTUK.

REGELING HIER TE LANDE.

a. gedurende het bestaan der Republiek. 1579—1795.....	54.
b. 1795—1813.....	70.
c. 1813—1848.....	75.

VIERDE HOOFDSTUK.

WET VAN 14 SEPTEMBER 1866 STBL. N°. 138.

	Bladz.
a. ontstaan	90.
b. werking	102.
c. pogingen tot verbetering	108.
 Bijlagen....	124.
Stellingen.....	129.

I N L E I D I N G.

Wanneer aan een of meer ingezetenen of gemeenten de plicht wordt opgelegd om ten gevolge van inkwartiering nachtverblijf en onderhoud aan troepen te verschaffen, is dit voor hen, ook wanneer zij schadeloosstelling erlangen, een last. De Grondwet erkent het in art. 187, al. 2. Die last is echter in den tegenwoordigen maatschappelijken toestand onvermijdelijk en in elken geregelde staat onmisbaar. Is het noodig deze verplichting te rechtvaardigen? De staat heeft tot handhaving van orde en veiligheid noodig, niet alleen troepen, maar ook al datgene wat tot het nuttig gebruik van die troepen vereischt wordt, waarbij huisvesting eene eerste plaats inneemt. Nu kan onder normale omstandigheden die behoefté door het bouwen van kazernen bevredigd worden, zoodra de troepen op marsch zijn, natuurlijk niet meer en de last van den staat moet dan aan de burgers worden opgelegd.

Deze verplichting van de ingezetenen zal intusschen slechts bij uitzondering worden gevraagd, wanneer name-
lijk op de gewone geregelde wijze niet in de behoeften van den krijgsdienst kan worden voorzien; dat die last uit zijn aard onaangenaam, veelal drukkend is, valt niet tegen te spreken; men moet er derhalve op bedacht zijn, dat hij zoo dragelijk mogelijk worde gemaakt; doch dit alles neemt niets weg van de noodzakelijkheid, dat de middelen vorhanden zijn, om dan, wanneer hij opgelegd moet worden, te voorzien, dat men dien weigert. Het geldt hier een gebod, waarvan de uitvoering, zal het geen nudum praeceptum wezen, door strafbepaling moet worden verzekerd, een last, welken de onwilligen moeten kunnen gedwongen worden op zich te nemen, en waartoe men de woningen der ingezetenen, huns ondanks, niet alleen moet kunnen binnentreden, maar ook het recht moet hebben daar binnen te blijven.

Welke zijn nu de waarborgen tegen het uitbreiden of overdrijven der inkwartiering? Deze bestaan eensdeels in het eigen geldelijk belang van den Staat, om van de gegeven bevoegdheid slechts zoo weinig mogelijk gebruik te maken, ten andere, in den geheelen samenhang van onze staatkundige instellingen.

Het betreft hier de regeling van een even gewichtig als moeielijk onderwerp. Innemers, het is er om te doen, om niet zoo min mogelijk schade voor de ingezetenen, de

belangen van den staat zoo volkomen mogelijk te waarborgen. Het zal, hopen wij, niet als een nutteloze arbeid worden aangemerkt, wanneer wij in de volgende bladzijden eene poging wagen, om de regelen daaromtrent, vroeger en later, hier en elders aangenomen, te vergelijken, en dus een antwoord te zoeken op de vraag, in hoeverre de thans bij ons bestaande regeling als doeltreffend kan worden aangemerkt¹⁾. Reeds hier wenschen wij intusschen op te merken, dat die vraag slechts ten deele voor eene bevredigende beantwoording vatbaar is. Ook in de wet op de inkwartieringen heeft zich weder, en wel op vrij sterke wijze, die vrees voor het militarisme geopenbaard, die ons volk van oude herinneringen heeft overgehouden, en die vroeger gewettigd, thans alle reden van bestaan verloren heeft.

Multatuli spreekt ergens, „van menschen die, nadat de regen reeds een uur geëindigd is, toch nog hun parapluie ophouden;” — dit is zeer dikwijls onze fout. Onze meeningen van vroeger tijd — toen gegrond en goed — blijven wij nog aankleven, zelfs als de geheel veranderde omstandigheden, die meeningen tot dwaalbegrippen en vooroordeelen hebben gemaakt.

¹⁾ Reeds vroeger werd dit onderwerp in een proefschrift: „de hospitio militari” door den heer H. F. van Zuylen van Nyevelt behandeld. Utrecht anno 1844.

EERSTE HOOFDSTUK.

REGELING VOLGENS HET ROMEINSCHE RECHT.

Het Latijnsche woord **metata** — **inkwartiering** — hebben velen van **mutare** willen afleiden ¹), want inkwartiering heeft plaats, zeide men, wanneer de soldaat van verblijf verandert. Beter echter is de afleiding van **meta**, grenspaal; van daar het woord **metari**, en alzoo **metari castra**, omdat dit door afsteken en inslaan van zekere palen geschiedde; en **metatores** nu heetten zij, die vooruitgingen om voor het leger een geschikte plaats uit te zoeken (onze kwar-

¹) Isidorus, Orig. Lib XV. cap. 3. „Sermo graecus est, ubi quis ad tempus hospitali jure inhabitat, et iterum inde transiens migrat, inde et metatum, quia mutatur. unde et legitur: et castra metati sunt, pro muta- verunt.“

tiermeesters, maréchaux de logis). Werd de soldaat bij de inwoners ingekwartierd, zoo was dit aan de metatores opgedragen, die dan de posten van de deuren met een teeken merkten, en aan de soldaten eene *tessera hospitii militaris* uitreikten ¹⁾. Ten einde hierbij elke ongeregeldheid en wanorde te voorkomen, werd tegen dengene, die de door de kwartiermeesters gemaakte merken aan de posten der deuren uitwischte, de straf, die op het falsum gesteld was, bedreigd ²⁾.

De Romeinen gingen bij het maken hunner voorschriften van het juiste oeconomische beginsel uit, dat de ingezetenen, zoo weinig mogelijk, met inkwartiering moesten lastig gevallen worden. Eerst moest elk ander middel beproefd zijn, alvorens men de woningen der burgers mocht binnentreeden. Zoo werd de infanterie b.v. in de torens van de stadsmuren (in *urbis moenium turribus*), de officieren en cavalerie in de naburige logementen, en alleen wanneer deze kwartieren niet toereikende bleken, in de huizen bij de burgers gehuisvest. Want dat ook zij de inkwartiering als drukkend beschouwden, blijkt genoegzaam

¹⁾ Justinianus noemt hen in Novell. CXXX c.6. *prometatores, quasi qui praemittuntur.*

²⁾ l. 1 Cod. de metatis (XII : 41). „*Si quis metatorum nostrorum manum, qua deputatas singulas quibusque domus denotant, et postibus hospitaturi nomen adscribunt, delere non dubitaverit: ad instar falsi reus constituti auctoritate teneatur.*”

uit woorden, als „omnis molestia hospitum, inquietudo, infausta hospitalitatis praebitio.” Ten einde nu dien last zoo dragelijk mogelijk te maken, had men de volgende verdeeling gemaakt: het eerste gedeelte van het huis zou de huisheer voor zich mogen behouden, het tweede gedeelte zouden de soldaten mogen uitkiezen, terwijl het derde gedeelte weder aan den heer zou blijven¹). En alleen aan zeer voorname ingekwartierden (illustribus sane viris) was het toegestaan de helft van het huis te nemen²). Doch al die voorschriften, met welke oprechte bedoeling ook gegeven en door welke straffen ook beschermd, werden echter weinig nageleefd. Tacitus zeide dan ook waarlijk met recht: „aliamque admodum aequa, quae brevi servata, dein fustra habita sunt”³).

Justinianus nu was het, die ook hier groote verbetering aanbracht. In Novella CXXX bepaalde hij, dat de heer zelfs niet het minst mocht lastig gevallen worden in het gedeelte van het huis, dat hij gewoon was te bewonen met

1) l. 2 Cod. XII: 41. „In qualibet vel nos ipsi urbe fuerimus, vel qua hi, qui nobis militant, commorenentur: omnium tam metatorum, quam etiam hospitum iniuritate summota duas dominus propriae domus, tertia hospiti deputata, eatenus intrepidus ac securus possideat portiones, ut in tres domo divisa partes, primam eligendi dominus habeat facultatem: secundam hospes quam voluerit exequatur: tertia domino relinquenda.”

2) l. 2 Cod. XII: 41.

3) Tacit Annal. XIII cap. 51.

zijn gezin (in *authenticas habitationes*) en dat men den soldaat slechts dat gedeelte zou aanwijzen, dat voor den huisheer het minst bezwarende was¹⁾.

Deze Novella CXXX, door Rittershusius „een heilzame en voortreffelijke maatregel” genoemd, wenschen wij thans wat nader te leeren kennen.

De keizer beveelt:

1°. Dat aan de soldaten levensmiddelen moeten worden verschaft door de onderdanen, waarvoor bewijzen van ontvangst zullen gegeven worden, ten einde later den fiscus in rekening te brengen hetgeen aan de soldaten verstrekt was²⁾.

2°. Dat de soldaten zich moesten tevreden stellen met hetgeen het land opleverde, en dat van de inwoners nimmer andere voorwerpen mochten worden verlangd³⁾.

3°. Dat de bevelhebbers nimmer kwartiermakers zouden mogen zenden naar in den omtrek gelegen plaatsen, om,

¹⁾ Novella CXXX c. 9..... jubemus nulli penitus licere nostrorum militum in *authenticas habitationes*, in quibus domini domum inveniuntur manentes accipere sibi metata, sed illas quidem sine molestia servare propriis dominis.

²⁾ Cap. 1. „Jubemus igitur quoties transitus fit nostrorum exercituum, delegatores preparationem facere expensarum, ut nostri exercitus in unamquamque provinciam adscendentes, inculpabiliter conversentur, et erogare magistris militum et militibus in specie praebitas annonas.” Zie verder Cap. 3.

³⁾ Cap. 2. „Species autem quae inveniuntur in unoquoque loco ipsos accipere milites, et non alias quaerere quae in ipsa regione non inveniuntur.”

onder voorwendsel, dat de troepen aldaar halt zouden houden, de inwoners de verplichting tot onderhoud van het krijgsvolk op te leggen, of in de plaats daarvan eene geldsom te doen betalen¹). (Zie Tacitus: hist. lib. I cap. 66 in fine).

4°. Dat de inwoners gastvrijheid aan de soldaten moesten betoonen, dewijl dit de billijkheid eischte, daar zij voor de welvaart van den Staat hun leven in gevaar stellen²); en dat alle inschikkelijkheid en voorkomendheid jegens hen moest in acht genomen worden³).

5°. Dat men aan den anderen kant den huisheer voor zijne behandeling beleefd en vriendelijk moest bejegenen, hem geen moeite aandoen⁴) en dat geene ongeoorloofde eischen mochten gedaan worden⁵).

Wat nu betreft hetgeen aan het krijgsvolk moest verstrekt worden, zoo had Constantinus⁶) reeds vastgesteld, dat de

¹) Cap. 6. „Ad hæc jubemus principes militiae nostros, in transitibus praemittere ad illum locum in quo futurus est noster exercitus applicare, et non mittere ad alias civitates aut possessiones, aut praedia quasi debeat exercitus ibi manere et ex hoc pecunias accipere de possessionibus et villis.”

²) Zie Novella CXVI praefatio.

³) Gelijk daarover l. 5 Cod de metatis lib. XII:41 zegt: solam sane hospitalitatem sub hac observatione concedimus, ut nihil ab hospite quod vel hominum vel animalium pascuus necessarium creditur, postuletur.”etc.

⁴) Lex 5 Cod de metatis „Possessorem ab omni inquietudine liberamus.”

⁵) Lex 6.

⁶) Lex unica Cod. de Salgano hospitibus non praestando.

Salgano leidt men af van sal, zooveel als met zout ingemaakte vruchten.

inwoners niet alleen geen kussens, matrassen, hout en olie behoefden te geven, maar dat de soldaten deze voorwerpen zelfs niet met goedvinden van de inwoners mochten aanneinen, bevreest als men was, dat het gedwongen zou geschieden.

Vrijstelling van inkwartiering bestond jure Romano voor:

1º. De kloosters en andere godsdienstige inrichtingen, evenwel onder gehoudenheid voor de bewoners om hunne stallen voor de cavalerie open te stellen.

2º. De paleizen en woningen van hooggeplaatste rechterlijke ambtenaren.

3º. De huizen van wapensmeden en wapenvervaardigers.

4º. De hospitalen.

5º. De geneesheeren van het hof, professoren en schilders (si modo ingenui sunt).

6º. De advocaten¹).

Verder stond de lex 10 toe, dat de „comites domesticorum, et protectorum et sacrarum largitionum et Vir Specabilis Primicerius Notariorum” voor hun leven zouden zijn vrijgesteld van inkwartiering, welke vrijstelling op hunne erfgenamen voor de helft van het huis zou overgaan, doch

¹) L. 2, l. 3, l. 4, l. 10, l. 8 Cod. de metatis et epidem, l. 5 § 2, Cod. de advocatis div. jud.

„residuae vero partis dimidiae tertiam portionem hospitibus deputandam esse.”

Vele van de Romeinsche voorschriften, de inkwartiering betreffende, vinden wij in onze hedendaagsche wetgeving terug. Naar waarheid zeide Raepsaet dan ook: „En par- „courant ces lois, relatives à la police et à l'administration „romaine, dont si peu de jurisconsultes s'occupent, et que „la plupart n'ont jamais lues, l'on doit se convaincre, que „les juges et les administrateurs y trouveraient de bien „bons principes pour vider maintes difficultés, qui les em- „barassent tous les jours et qui les jettent dans l'arbitraire, „faute de connaître les principes de cette législation.

„Les abus sont de tous les âges; les bonnes lois qu'ils „provoquent, en sont donc nécessairement aussi!”¹⁾.

¹⁾ J. J. Raepsaet: „Analyse Historique et Critique de l'Origine et des Progrès des droits civils, politiques, et religieux des Belges et Gaulois. tome premier pag. 196.

TWEÉDE HOOFDSTUK.

REGELING IN HET BUITENLAND.

Frankrijk.

Oorspronkelijk heeft het huisvesten van krijgsvolk steeds bij de ingezetenen plaats gehad. En hoe kan dat anders, in een tijd, toen legers nog hoofdzakelijk bestonden uit ongeregelde benden, die zich nu eens hier, dan daar vertoonden, het land verwoestten en de dorpen plunderden.

Een krachtig militair gezag, dat eerst onder Karel den Groote was opgetreden, om diens uitgestrekt rijk in bedwang te houden, verviel weldra met zijn dood, om plaats te maken voor een tijd van regeeringloosheid, een tijd waarin het centraal gezag als ondermijnd was, en het volk gebukt ging onder den druk van oppermachtige

heeren. En eerst van het oogenblik dat de steden zich hadden vrijgemaakt, begonnen zich stedelijke corpsen te vormen, die later, nadat eenmaal het koninklijk gezag bevestigd was, voor de staande legers van den vorst plaats maakten.

De belangrijkste ordonnantie, die sedert Karel den Groote aan het leger werd gegeven, was die van 13 Januari 1373 van Karel V, volgens welke het krijgsvolk onder eede moest belooven: „qu'ils se gouverneront bien, loyaument, et raisonnablement sans prendre aucunes choses des villes fermées, forteresses et autres lieux sans en payer le prix raisonnable: et aussi qu'ils ne prendront ni recevront deniers, vivres ou autres choses, à cause de prise ou de rançon et autres occasions quelconques, autrement que dit est” ¹⁾.

Het eerste document, dat het huisvesten van krijgsvolk regelde, was van Lodewijk XII van 20 Januari 1514 ²⁾. Dat reglement, dat aan de inwoners de noodige bescherm-

¹⁾ Anciennes lois Françaises. V. pag. 398 et suiv.

²⁾ Men zie: „Conférence des Ordonnances et Edits Royaux par Pierre Guénois.” t. II, pag. 327 et suiv.

Art. 7. „Le roi veut que les gens de guerre soient fournis des ustensiles; et les hommes d'armes contenteront leurs hostes qui les fourniront de logis et desdits ustensiles le plus gracieusement qu'ils pourront.”

Art. 9. „En quittant ils doivent emporter un certificat des officiers du lieu constatant qu'ils ont payé tout ce qu'ils devaient aux habitants.”

ming moest verleenen, baatte zeer weinig, zoodat Hendrik III daarin trachtte te voorzien, door zijne soldaten slechts één nacht te laten verblijven in de dorpen, waar zij werden gehuisvest. Vrijstelling van inkwartiering had men bij ordonnantie van April 1571 aan de geestelijkheid geschonken; dat privilegie werd later bevestigd bij besluit van 13 November 1638, zoowel voor hare woningen, als voor de huizen die zij verhuurde of waarvan zij den huurprijs betaalde ¹⁾.

Niettegenstaande de talrijke ordonnantiën, die voor het krijgsvolk werden gemaakt, gingen de soldaten steeds voort, zich door plunderingen ten koste van het arme volk te verrijken, en al mocht ook Lodewijk XIII in zijne ordonnantie (bekend onder den naam van Code Michaud van Michel de Marillac) bepalen, dat „tout soldat connaincu d'avoir rompu malicieusement les meubles de son hôte et pris de ses hardes ou de son argent sera pendu sur le champ,” bleef het drukkende van den last zoo groot, dat provinciën en steden allengs voor eigen kosten kazernen gingen bouwen, ten einde aan zooveel nadeel en ongemak te ontkomen. Zoo ontstonden de kazernen, welke aldus gemeente-instellingen werden ²⁾.

¹⁾ Anc. lois Franç. t. XVI p. 497.

²⁾ De assemblée constituant bracht bij decreet van 10 Juli 1791 de kazernen en alle militaire gebouwen bij den staat. De decreten van 23 Mei

Groot misbruik had bij de vrijstellingen plaats. In den beginne had men naast de geestelijkheid alleen hen, die een hofambt bekledden, zooals „les officiers domestiques de la maison du roi et de la reine,” van inkwartiering vrijgesteld, maar dit getal nam zoo sterk toe, dat het reglement van 1644 de vrijstellingen van de wet afhankelijk stelde. Lodewijk XIV gaf aan allen, die wapenen vervaardigden, en die van wapenen hun beroep maakten, vrijstelling, maar na zijn dood, toen eenmaal voor geld alles te verkrijgen was, steeg, buiten elke ordonnantie om, het getal bevoordechten zoo zeer, dat, zooals in Maart 1768 aan het licht kwam, de vrijstellingen welhaast eenige bladzijden bedroegen, ofschoon Lodewijk XV er reeds het aantal van beperkt had. De stemming van velen in die dagen, kan men wellicht opmaken uit de woorden van den man, die uit de diepte zijns gemoeds ter neder schreef; „On a „marqué le logement des gens de guerre dans l'habitation „des classes de la société les plus basses et les plus pau- „vres, parce que les plus riches et les plus puissantes ont „constamment retenu pour elles tous les avantages des „associations, et en on fait retomber toutes les charges sur

1792 en van 24 Vend. an 11 bevestigden dit. Napoleon gaf echter bij decreet van 23 April 1810 alle militaire gebouwen aan de steden in eigen- dom terug, onder de verplichting ze in goeden staat te onderhouden en er geen andere bestemming aan te geven. Zie Alfred Blanche: dictionn Gén. d'administration an. 1849. s. v. bâtiments militaires. p. 352 en 366.

„les plus faibles. Le soldat ne dispute au manoeuvre, au „malheureux journalier, le triste grabat sur lequel, lui, sa „femme et ses enfants sont plutôt entassés que couchés, „que parce que l'homme riche se croirait flétris s'il supportait le poids du logement des troupes” ¹⁾.

De Fransche Revolutie met haar devies „guerre aux privilégiés et aux priviléges” brak hiermede. Zij schafte terstond iedere vrijstelling van inkwartiering af, en bepaalde bij decreet van 7 April 1790: „tous les citoyens „sans exception sont et devront être soumis au logement „des gens de guerre, jusqu'à ce qu'il ait été pourvu à un „nouvel ordre de choses” ²⁾.

De eerste wet, waarbij dit onderwerp geregeld werd, was het decreet van 10 Juli 1791, dat een afzonderlijken titel aan het huisvesten van krijgsvolk wijdde. Het beginsel, dat in deze wet gehuldigd werd en nog heden bestaat, was: dat, met uitzondering van „les dépositaires de caisses pour le service public,” „les veuves” et „les filles,” niemand, van welken rang of stand ook, van inkwartiering zou zijn vrijgesteld. Huisvesting moest verschafft worden: 1°. aan krijgsvolk op marsch; 2°. aan krijgsvolk in garnizoen, voor zoover in de gebouwen, voor kazerneering bestemd, de noodige ruimte ontbrak. In dat geval hadden onderofficieren

¹⁾ Dict de l' Encyclopédie, — art militaire t. III p. 211.

²⁾ Zie Dalloz, Org. milit. Répert. t. 34.

en soldaten voor onbepaalden tijd, officieren alleen voor drie dagen recht op inkwartiering, na welken termijn deze voor eigen rekening daarin moesten voorzien.

Bij decreet van 12 October 1791¹⁾, werd aan den minister van oorlog opgedragen een reglement ter uitvoering van de wet te maken, waaraan bij decreet van 23 Mei 1792 werd voldaan: Dat reglement bepaalde, dat, zoo inkwartiering plaats vond, de inwoners nimmer van de kamer of het bed, waarin zij gewoon zijn te slapen, mochten worden beroofd; hoewel het niemand, onder dit voorwendsel zou vrijstaan, zich aan dien last te onttrekken.

Het gemeentebestuur zal zorg dragen, dat de inwoners de gelegenheid niet te baat nemen, om aan de officieren voor het huren van hun kwartier te veel in rekening te brengen.

De verplichting tot het verschaffen van huisvesting rust dan op alle ingezetenen zonder onderscheid; alleen de ontvangers, weduwen en jonge dochters²⁾ zijn hiervan vrijgesteld, zoo zij met anderen zijn overeengekomen, om daarin voor hen te voorzien, of een bepaalde geldsom opbrengen welker bedrag het gemeentebestuur vaststelt. Slechts om beurten zullen de ingezetenen dien last behoeven te dra-

¹⁾ Dalloz. Org. milit. R. t. 34.

²⁾ De wet van Maart 1877 heeft hier nog bijgevoegd: „les communautés religieuses de femmes" art. 12.

gen, hoewel steeds zal gezorgd worden, dat manschappen van een zelfde compagnie vereenigd blijven, ten einde het verzamelen des te gemakkelijker te maken.

Voor alle schade en nadeel door de soldaten aangericht, blijven deze aansprakelijk¹⁾). De inwoners zullen hunne klachten daarover hetzij vóór, hetzij uiterlijk één uur na het vertrek der troepen, aan den bevelhebber richten, die een der officieren zal belasten, de klachten die mochten inkomen te vernemen, en daarop recht te doen,wanneer zij gegrond blijken.

Zijn geene klachten van de zijde der inwoners ingekomen, dan zal het gemeentebestuur de verklaring afgeven, dat aan alle eischen voldaan is, en dat geene moeielijkheden door de ingezetenen zijn ondervonden.

In hoofdzaak zijn deze voorschriften thans overgenomen²⁾ in de wet van 16 Maart 1877, regelende de leverantiën waarop het krijgsvolk recht heeft.

Wanneer het leger, bij het uitbreken van den oorlog, in enkele streken van het land werd samengebracht, bleven

¹⁾ Tout militaire qui commet un vol au préjudice de l'habitant chez lequel il est logé est puni de la peine de la réclusion et, en cas de circonstances atténuantes, d'un emprisonnement d'un an à cinq ans. (art. 248 du code de justice militaire).

Tout militaire coupable de meurtre sur l'habitant chez lequel il reçoit le logement, sur sa famille ou sur ses enfants, est puni de mort. (art. 256 Code de j. m.)

²⁾ Zie art. 10—18 van de wet van Maart 1877.

dezelfde bepalingen omtrent het inkwartieren van krijgsvolk van kracht. De artt. 15 en 16 van het decreet van 1792 spraken alleen van tijden van oorlog, zoodat de overige bepalingen, zoo goed mogelijk, moesten worden nageleefd. Thans bepaalt de wet van 16 Maart 1877, dat, zoodra het leger of een gedeelte daarvan mobiel wordt verklaard, de verplichting op de ingezetenen rust om al die leverantiën te doen, die voor het leger noodzakelijk zijn. Hiertoe behooren:

1. het huisvesten van troepen en stallen van paarden;
2. het geven van voeding aan officieren en soldaten;
3. het verschaffen van alle middelen van vervoer met geleiders;
4. het leveren van schepen, booten en vaartuigen;
5. het verstrekken van materieel en alle bouwstoffen, die noodig zijn tot het maken en herstellen van wegen en het uitvoeren van militaire werken;
6. het ter beschikking stellen van manschappen tot wegwijsers, boden, werklieden enz.; in één woord het geven van al die voorwerpen en het verrichten van al die diensten, welke in het belang van het leger onmisbaar zijn (art. 5).

Indien hierbij weigering van de zijde der ingezetenen wordt ondervonden, kunnen de opgenoemde voorwerpen, zoo noodig met geweld, genomen worden, terwijl den natatigen voor het niet gehoorzaamen aan de gedane bevelen nog bovendien eene boete ter waarde van het dubbele

van de gedane vordering zal worden opgelegd (art. 21).

Alle spoorwegadministratien zijn thans verplicht, zoowel haar personeel als materieel, dat noodig wordt geacht tot het transport van manschappen en paarden, onmiddellijk ter beschikking van den minister van oorlog te stellen (art. 29).

Eindelijk heeft de bevelhebber het recht alle paarden op te vorderen, die hij noodig oordeelt om zijn leger op voet van oorlog te brengen. De levering der paarden wordt reeds in tijd van vrede voorbereid. Men heeft daaromtrent het volgende aangenomen: n.l. dat elk jaar vóór 16 Januari in iedere gemeente, naar een verplichte aanwijzing der eigenaren of anders door den burgemeester ambts-halve, een telling zal plaats vinden van alle paarden, die in de termen eener eventueele opeisching zouden vallen, en waarvan een nauwkeurige lijst wordt aangelegd.

België.

Uit den aard der zaak leveren de Zuidelijke Nederlanden weinig belangrijks voor ons onderwerp op. Onder Spaansche overheersching gebleven, en in 1715 bij Oostenrijk gevoegd, werden deze provinciën op het einde der vorige eeuw bij Frankrijk ingelijfd. De Fransche overheersching deed hen deelen in de fransche wetgeving zoodat

het decreet van 10 Juli 1791, welks vijfde titel handelde „du logement des troupes” ¹⁾), ook hier van toepassing werd verklaard.

Nadat het congres van Wenen de Belgische provinciën aan den staat der Vereenigde Nederlanden had toegevoegd, werden de Souvereine besluiten, die in Nederland reeds van kracht waren, ook hier rechtsgeldig verklaard: zooals het Souvereine besluit van 26 Juni 1814, waarbij „alle „gebouwen ‘s lands eigendom zijnde welke tot kazernen „of militaire stallen dienden, aan de plaatselijke besturen „werden afgestaan, onder den last ze behoorlijk in goeden „staat te onderhouden, en ze tot geen ander doeleinde te „gebruiken”. (art. 2). Ingevolge art. 6 van dat besluit werden tevens ingevoerd het reglement van den Commis-saris-Generaal van 30 Juni 1814 „op de huisvesting van de troepen van den staat,” en op 3 Augustus 1814 het reglement „op de huisvesting en voeding van marcherende troepen,” welke ook thans, nu België een onafhankelijke staat is geworden, van kracht zijn gebleven.

Deze besluiten, hoewel nimmer in het Staatsblad opgenomen, en die bij ons tot velerlei moeielijkheden en bedenkingen aanleiding hebben gegeven, zijn nog altijd als bindende wetten erkend gebleven. Dit blijkt b. v. uit het

¹⁾ Rondonneau V. pag. 229 seq.

Kon. besluit van 1° Mei 1838, alwaar in den considérans wordt gelezen:

„vu la loi du 23 Mai 1792 sur les logements militaires;
 „vu l'arrêté du 26 Juin 1814, et les articles 73, 82 et 90
 „du règlement du 30 Juin 1814 porté en conséquence du-
 „dit arrêté;

„vu l'article 1er de l'arrêté du 3 Août 1814 pour les
 „troupes en marche;

„vu l'article 96 de la loi communale du 30 Mars
 1836;

„vu l'article 1er de la loi du 6 Mars 1818.”

De schadeloosstelling voor verstrekte huisvesting en voeding, volgens art. 2 van het Souverein besluit van 3 Augustus 1814, is bij de wet van 12 Augustus 1862 bepaald op 1,25 fr. per dag en per man; terwijl de wet van 21 Mei 1872 met eene boete van 5—15 fr. straf dengene, die weigert krijgsvolk op marsch te huisvesten of transporten te leveren, overeenkomstig de bepalingen van bovengenoemd Souverein besluit.

Het behoeft geen betoog, dat vele dezer voorschriften in menig opzicht heden niet meer voldoende zijn. Vooral is dit het geval met de tarieven, welke het bedrag der schadeloosstelling bepalen, waarom dan ook herhaaldelijk pogingen worden aangewend om daarin verandering te krijgen. Zoo werd nog in de Belgique Militaire van 1873 er op gewezen, dat het dubbel van de som, vastgesteld in

de artt. 93 en 94 van het S. B. van 30 Juni 1814¹⁾), ter nauwernood voldoende zoudie zijn, om een officier te Brussel een eenigszins dragelijk verblijf te verzekereu.

Oostenrijk.

De algemeene behoefté aan kazernen, heeft zich in Oostenrijk eerst in lateren tijd, onder rustiger omstandigheden doen gevoelen. De aanhoudende oorlogen, in verschillende streken van Europa gevoerd, hielden de legers veelal verspreid, en zoo menigmaal de toenmaals gebruikelijke winterkwartieren werden betrokken, geschiedde dit, waar de gesteldheid van het land daartoe het geschiktste was. Bleven de troepen in de garnizoensplaatsen, hetgeen gewoonlijk van korten duur was, dan werden zij in vestingen en versterkte plaatsen, die bijkans iedere stad bezat, gehuisvest en zoo deze gelegenheid niet toereikende was, voornamelijk voor

¹⁾ nl. dat „indien de officieren geen behoorlijk kwartier, overeenkomstig hunnen rang, zullen kunnen bekomen, het gemeentebestuur hun dit zal aanwijzen tegen betaling van de navolgende sommen 's maands als:

voor de kapiteinen. f 20.—.

voor de eerste luit. en luiten. f 10.—.

„waarvoor aan hen logement zal verstrekt worden, ingericht volgens het- „gene voor iederen rang is bepaald.”

de cavalerie, in de provinciën bij de inwoners ingekwartierd.

Op het platte land gaf de inkwartiering herhaaldelijk tot bittere klachten aanleiding. Nu eens was het de ongelijke verdeeling van den last, dan weder de groote willekeur welke daarbij steeds plaats vond, die de inkwartiering tot een gevreesde plaag voor het land maakte. De weinige maatregelen in de reglementen vastgesteld, die de leverantiën tot het noodzakelijke moesten beperken en tevens alle verdrukkingen van het krijgsvolk te keer gaan, misten, tengevolge van de machteloosheid der plattelijke regeeringen, in den regel alle gevolg. De telkens voorkomende oproeren, wegens het onbetaald blijven der soldijen — een achterstand, die onwillekeurig de afpersingen van de soldaten vermeerderde — en niet minder de herhaalde desertie, waar tegen de strengste maatregelen zonder uitwerking bleven, bewijzen genoeg hoe treurig in die dagen de toestand van het leger was.

Maria Theresia bracht het eerst in dezen staat van zaken verbetering. Eene verordening van 13 Juli 1748¹⁾), welke de inkwartiering regelde, droeg den volgenden meer uitvoerigen dan duidelijken titel:

„Militär-, Verpflegs-, Disciplins-, Bequartierungs-, Marche-,

¹⁾ Zie L. Janski. Studie über die Bequartierungs-Reform des k. k. Heeres. Wien. 1874. bl. 10 seq.

„Vorspanns-, Recrout- und Rimontirungs-Regulament für
 „die gesammte in den kaiserl. königl. Teutschenden Erblan-
 „den verlegte Miliz.”

Dit reglement stond aan de gemeenten toe, op eigen kosten kazernen op te richten, terwijl haar gewaarborgd werd, dat deze gebouwen buiten hare toestemming nimmer eenige verandering zouden mogen ondergaan. Maar provinciën en gemeenten toonden zich ongeneigd ook maar het geringste te doen; het krijgsvolk bleef ingekwartierd bij de inwoners, die voor de verstrekte huisvesting intusschen geenerlei schadeloosstelling ontvingen. Eerst later bij de gedeeltelijke opheffing der kloosters, werden die gebouwen van staatswege voor kazerneering ingericht.

Algemeen was de verwachting, dat de 19^e eeuw in dien gebrekkigen toestand zou voorzien; maar ook deze hoop verdween spoedig, toen de vele oorlogen met Napoleon allengs alle middelen uitputten, en het daarop gevolgd stelsel van bezuiniging, stilstand en stremming op alle gebied ten gevolge had. Alleen de omstandigheid, dat een groot gedeelte van het leger in Italië moest verblijven, maakte den last der inkwartiering althans eenigszins dragelijk.

De gespannen toestand in de jaren 1848 en 1849 leverde een gereede aanleiding op, om aan het leger een aanmerkelijke uitbreiding te geven. Vele tot hertoe onbezette posten werden van troepen voorzien, zwakke garnizoenen

versterkt; maar daardoor werd ook de aandrang naar herziening van de voorschriften betrekkelijk de inkwartieringen te algemeener. Deze kwam bij verordening van 15 Mei 1851 tot stand en is nog heden van kracht.

Deze verordening noemt inkwartiering *blijvend*, zoo de duur langer dan drie maanden is; elke andere wordt als *tijdelijk* beschouwd (§ 3). Om aan de verplichting tot het verleenen van huisvesting te voldoen, mogen de gemeenten evenals de particulieren bijzondere gebouwen of kazernen oprichten, ten einde die dan te verhuren en zelf van inkwartiering vrij te blijven (§ 11). Het verzoek tot inkwartiering geschiedt door tusschenkomst van den burgemeester. Maar deze is verplicht aan de aanvraag gevolg te geven, ook zelfs, wanneer hij meent dat zij de door de wet gestelde maat te boven gaat, zoodra de bevelhebber in zijn verzoek volhardt, die bij weigering de nooddige beschikbare ruimte met dwang kan opvorderen (§ 14 en § 16).

Het getal personen, waaraan de ingezetenen huisvesting moeten verleenen, regelt zich naar de beschikbare ruimte der woningen, zooals het kadaster die aanwijst, (§ 20). Wanneer de troep op marsch is, wordt de schadeloosstelling terstond uitbetaald, en wel bij het vertrek, indien het krijgsvolk slechts enige dagen blijft; duurt het verblijf langer, dan geschiedt de betaling alle vijf dagen (§ 34).

Is de inkwartiering *blijvend*, dan mag geene voeding

van de ingezeten worden gevorderd; alleen zal hetgeen tot het gereedmaken van spijzen vereischt wordt moeten geleverd worden, indien de huisvesting buiten de kazernen is (§ 40). Veertien dagen vóór het einde van elk kwartaal zal de burgemeester het noodig aantal beschikbare woningen voor de eerstvolgende drie maanden moeten aanwijzen (§ 43).

De schadeloosstelling wordt uitbetaald naar een tarief bevattende alle steden en gemeenten, die naar de bevolking en de prijzen der huizen in 8 klassen zijn ingedeeld. Deze verdeeling dient ook tot basis voor de schadeloosstelling welke aan krijgsvolk op marsch wordt uitgekeerd. Men neemt voor dat geval drie klassen aan; in de eerste vallen de gemeenten der drie hoogste, in de tweede die der drie volgende, en in de derde die der twee laagste klassen. Een geheele herziening van dit tarief na tien jaren — zooals was voorgeschreven — heeft evenwel niet plaats gehad.

Sedert 1866 zijn herhaaldelijk pogingen aangewend, om de inkwartieringskwestie tot eene bepaalde oplossing te brengen.

De aanleiding daartoe was, dat Oostenrijk het recht om bezetting in de Duitsche bondsvestingen te leggen verloor, waardoor een aanzienlijk gedeelte van het leger geheel van huisvesting werd beroofd, en een daarop gevolgde nieuwe

indeeling van het leger aan kleine minder belangrijke steden garnizoenen schonk, gemeenten die op hare beurt in de daarvoor noodige ruimte slechts ten deele konden voorzien. Men heeft dan ook sedert dien tijd getracht, althans eenigszins in de bestaande behoeft te voorzien; getuige de „Instruction über die Ausmittlung der Raumbedürfnisse für die k. k. Armee” van het jaar 1871, waarbij bepaalde voorschriften werden gegeven voor den aanleg, de inrichting en de indeeling van kazernen.

Op grond van deze instructie had eene algemeene enquête¹⁾ plaats naar den toestand van de huisvesting die voor het leger bestond, en naar de middelen die tot zijne verbetering noodig waren. Eene commissie, aan welke werd opgedragen daaromtrent een nauwkeurig onderzoek in te stellen, heeft in een uitvoerig rapport hare bevindingen uitgezet. Daaruit bleek, dat in verreweg de meeste plaatsen de huisvesting algehele verbetering vereischte, en dat slechts in weinige de gebouwen aan de gestelde eischen beantwoordden. En daar ook de niet militaire leden der commissie zich geheel met dat oordeel hadden vereenigd, zag men hierin een bewijs te meer, dat de klachten over de gebrekige huisvesting van het leger op geen overdreven voorstelling berustten. De vraag, wie echter in de kosten zou moeten voorzien, gaf tot groote moeielijkheid aanleiding.

¹⁾ Zie L. Janski, blz. 29—38.

De gemeenten wilden zich over het algemeen liever den last getroosten, om het krijgsvolk bij zich te huisvesten, dan groote kosten te maken voor het bouwen van kazernen. En geen wonder, want de schadeloosstelling, welke als huur werd uitbetaald, was veelal te gering, om haar ook zelfs eene matige rente te verzekeren voor het tot aanbouw besteede kapitaal. Slechts enkele wilden zich verbinden, om tegen zekerheid van een blijvend garnizoen en geregelde schadevergoeding, voor eigen rekening die gebouwen op te richten, maar de meeste meenden, dat deze op staatskosten moesten tot stand komen. De som, die de commissie tot uitvoering van haar ontworpen plan, en tevens tot algeheele verbetering der bestaande gebouwen noodig achtte, zou ongeveer 160 miljoen moeten bedragen.

Hoewel eene nieuwe regeling nog niet heeft plaats gevonden, zoo doet al hetgeen in den laatsten tijd op dit gebied is verricht met grond verwachten, dat er spoedig verbeteringen in de regeling der inkwartiering zullen tot stand komen.

D u i t s c h l a n d.

De vraag, of de oude Romeinsche wetgeving omtrent het inkwartieren van troepen eertijds ook in Duitschland heeft gegolden, werd vroeger en later verschillend beant-

woord. Wij willen ons in die vraag niet verdiepen, maar enkel herinneren dat, zoo dit al het geval is geweest, de waarborgen voorzeker weinig afdoende waren, daar vorsten en volken beide, zoo herhaaldelijk blijken gaven van geringen eerbied voor de rechten van bijzondere personen.

Eerst toen de algemeene landvrede verkregen was, begon men zich in Duitsland meer met het regelen der inkwartieringen bezig te houden. Aan het krijgsvolk gaf men slechts een bloot onderkomen¹⁾, terwijl de officieren alles wat zij verzochten in gereed geld hadden te betalen. De verdeeling onder de inwoners berustte bij de hoofden der verschillende kreitzen, aan wie alle zaken, welke het krijgswezen betroffen, binnen den kring hunner kreits waren toevertrouwd, en die tevens zorgden dat de schadeloosstelling terstond betaald werd.

Vrijstelling van inkwartiering bezat de adel in de steden, aan wien dezelfde rechten waren toegekend, als de platte-landsadel bezat; maar bij dit alles was de last niet drukkend; zij bestond toch alleen in het verschaffen van huisvesting (Dach und Fach), in enkele gevallen nog van vuur, licht en zout.

¹⁾ „Es sollen also die Völker bei Quartieren und Stationen in deren Ständen Landen alleinig Dach und Fach, und keinesweges einige Verpflegung sich anweisen lassen.“

Tot een geheel andere meaning kwam men echter in den dertigjarigen oorlog. Wallenstein deed namelijk het aanbod om, zonder bijdrage uit de schatkist, een groot leger op de been te brengen en te onderhouden, indien hem slechts enkele streken werden aangewezen om zijne troepen te kunnen verzamelen en te huisvesten. De keizer, die geen geld had, en wien het verkrijgen van een leger van ruim veertig duizend man zonder enige kosten aanlokkelijk voorkwam, besloot, al mocht ook het aanbod in den beginne avontuurlijk schijnen, zijne toestemming te geven. Wallenstein kreeg de vergunning in verschillende kreitzen in Bohemen, zooveel gelden te heffen, als hij slechts noodig achtte. Na eerst aldaar zijne troepen te hebben ingekwartierd, werd hem later de zwabische en frankische kreits aangewezen. Maar de klachten, die hierover algemeen ontstonden, waren zoo luide — want niet alleen in het land van den vijand, maar ook in dat van de bondgenooten van den keizer had Wallenstein zijne troepen onderhouden —, dat bij den vrede van Praag in 1635, tegen dergelijke zware afpersingen voorzorgsmaatregelen genomen werden, terwijl bij den Westphaalschen vrede, algemeen veel gematigder beginselen tot richtsnoer werden aangenomen. De keizer, die het *jus belli ac pacis*, en het daarmede samengaande recht tot inkwartiering op de landen der riksstenden nog steeds onbeperkt uitoefende, zou thans het verzoek tot inkwartiering aan de landsheeren moeten richten, wier toestemming werd ver-

eischt¹⁾), en waarin de rijksdag zou worden gekend. Zoo is dan ook de meening van vele schrijvers, dat de dertigjarige oorlog een hoofdmoment in de geschiedenis der inkwartiering daarstelt²⁾.

De zevenjarige oorlog vormt het tijdperk van de regeling der inkwartiering door rijkswetten. Men gaf aan het krijgsvolk alleen onderkomen (Dach und Fach), zoo noodig ook hetgeen tot het gereed maken van spijzen vereischt werd; in zijn onderhoud voorzag men uit magazijnen of uit de opbrengsten van het land, terwijl de geestelijkheid evenals de ridderschap van alle lasten bleven vrijgesteld, en elke inbreuk op dit privilege werd als eene handeling strijdig met het recht aangemerkt.

De oorlog met Frankrijk in het einde der vorige eeuw riep een nieuwe toestand in het leven. Voeding en verpleging van het krijgsvolk gingen thans op de ingezetenen over, vrijstellingen vroeger geschenken werden ingetrokken, en weldra moest in deze ook de adel zijne rechten opofferen. Datzelfde beginsel werd later na de reorganisatie die Pruisen in 1807 onderging, de grondslag voor

¹⁾ „Wir wollen auch keine Einquartierung im Reich, ohne vorgehende Einwilligung deren gesamten Churfürsten, Fürsten und Ständen ausschreiben oder machen.“

²⁾ Zie Brockhaus — Conversations-lexikon anno 1876, bl. 963. s.v.

de nieuwe regeling betrekkelijk de inkwartieringen van 17 Maart 1810¹⁾).

Deze regeling nu van 17 Maart 1810 met de daarin gebrachte verbeteringen en wijzigingen (zoals de reglementen van 21 Augustus 1821 en 7 Mei 1857) werd bij besluit van 7 November 1867 tot bondswet²⁾ verheven, overeenkomstig art. 61 van de staatsregeling van den Noord-Duitschen bond, volgens welke de Pruisische wetgeving op het krijgswezen, terstond in den geheelen bond zou worden ingevoerd.

Langen tijd had men echter in Pruisen eene geheele herziening dier wet als een dringende behoefta erkend. Voor eerst toch was het twijfelachtig naar de regeling van 1810, of het verschaffen van huisvesting aan krijgsvolk eene verplichting was van den staat, en zoo ja, of de gevorderde inkwartiering dan als onus reale op het onroerend goed dan wel als onus personale op de inwoners rustende te beschouwen was³⁾. Evenzeer gaf de geheel ontoereikende

¹⁾ *Algemeines Regulativ über das Servis- und Einquartierungswesen.*
Zie P. Stoepel. *Preussischer Gesetz-Codex* bl. 24—29.

²⁾ *Bundesgesetzblatt. Jahrg. 1867*, bl. 125 seq.

³⁾ De belangrijke kwestie of inkwartiering een onus reale dan wel personale te noemen is, in Duitschland van beide zijden met heftigheid verdedigd, moet ik, als de grenzen van dit proefschrift overschrijdende, voorbijgaan. Zie echter :

Glück. *Commentar. XVII* bl. 395. seq.

schadeloosstelling tot herhaalde klachten en grieven aanleiding, en bij de invoering van de wet in den geheelen bond bleek het toch, dat de schadeloosstelling door verscheidene staten uitbetaald, aanmerkelijk hooger was dan die, welke thans naar de regeling van 1810 zou plaats vinden, gelijk dit b. v. in het koninkrijk Saksen naar de wet van 7 December 1837 (§ 15) het geval was.

De algemeene wensch, om n.l. eene wet geheel in overeenstemming met de behoeften van den tijd te verkrijgen, zou spoedig verwezenlijkt worden. Op 2 April 1868 werd het ontwerp aan den riksdag voorgelegd, dat na belangrijke discussiën tot de wet van 25 Juni 1868 leidde¹). Bij deze wet behooren drie bijlagen: regeling van hetgeen in het kwartier moet worden verschaft, het tarief voor de schadeloosstelling en de indeeling der plaatsen in klassen. Op 31 December 1868 werd nog door den kanselier van den N. D. bond eene uitvoerige instructie, bevattende de reglementaire bepalingen ter uitvoering van de wet, uitgevaardigd²).

Schwepp. Jur. Magazin. I 5.

Vangerow. III bl. 423. seq.

Unterholzner. II bl. 336. seq.

Rechtslex. VII bl. 761.

Iure Romano werd de inkwartiering als een „onus reale” beschouwd.

¹⁾ Zie Bundesgesetzblatt. Jahrg. 1868 bl. 523. seq.

²⁾ Deze instructie is met geringe wijzigingen ook in Hessen, bezuiden den

Deze wet voor den N. D. bond gemaakt, geldt thans voor het geheele Duitsche Rijk, en is ingevoerd:

- a. in Hessen bezuiden den Main (op grond van art. 2. van de militaire conventie tusschen Pruisen en Hessen van 7 April 1867) door de wet van 11 Augustus 1869.
- b. in Baden door de rijkswet van 22 November 1871.
- c. in Elzas-Lotharingen door de rijkswet van 14 Juli 1871.
- d. in Wurtemberg door de rijkswet van 9 Februari 1875.
- e. in Beieren door de rijkswet van 9 Februari 1875.

Het verschaffen van inkwartieringen door de inwoners in tijden van vrede (d. i. buiten den tijd, dat de wet regelende de leverantiën in tijden van oorlog van 13 Juni 1873 in werking treedt), moet thans in het geheele Duitsche Rijk volgens de voorschriften van de wet van 25 Juni 1868 plaats vinden, en § 20 zegt uitdrukkelijk dat alle met die wet strijdige bepalingen opgeheven zijn.

Welke zijn nu de hoofdbeginselen van de wet van 1868?

De zorg, dat aan krijgsvolk huisvesting worde verschaft, is een algemeene verplichting, welke op den bond rust, en wier verstrekking alleen tegen het geven van schade-losstelling kan gevorderd worden. (§ 1).

Main, Baden, Elzas-Lotharingen en Wurtemberg ingevoerd. Beieren heeft voor zich eene instructie, die echter veel met de vorige overeenkomt, vastgesteld.

Voor krijgsvolk in garnizoen is de huisvesting in kazernen regel.

Voor zooverre deze gebouwen nog niet overal bestaan, moet aan blijvend garnizoen huisvesting worden verstrekt, maar dan alleen voor onderofficieren en manschappen, alsmede stalling voor paarden (§ 2). Zijn de troepen in kantonnementen voor langer dan zes maanden vereenigd, zoo blijft inkwartiering zich bepalen tot de zoo even genoemde personen. (§ 2). Eerst bij inkwartiering voor korterentijd of van krijgsvolk op marsch moet op aanvraag ook huisvesting aan officieren en militaire ambtenaren, alsmede stalling voor paarden verstrekt worden, benevens de noodige localen tot het houden van bureau, het bergen van goederen en het betrekken van wachten (§ 2).

Ten einde nu het noodige te verkrijgen, is het rijk bevoegd, alle daartoe dienstige gebouwen (behoudens de in § 4 opgenoemde uitzonderingen) op te vorderen, in zoo verre echter de inwoners niet van de voor hunne woning en beroep onmisbare ruimte worden beroofd. (§ 4). In alle plaatsen, waar garnizoen zal worden gelegd, zullen lijsten worden opgemaakt, bevattende de gebouwen die voor inkwartiering in aanmerking komen, met opgave tevens van de daarin beschikbare ruimte (§ 6).

Voor de kretzen wordt de verdeeling geregeld door bijzondere commissiën, bestaande uit den districtscommissaris en twee leden der kreitsvergadering (§ 7).

Klachten, welke zich bij gelegenheid der inkwartiering mochten voordoen, komende van de zijde van het krijgsvolk, worden onmiddelijk door den burgemeester beslist, van de zijde der inwoners in overleg tusschen den burgemeester en den bevelhebber.

Voor al hetgeen door de inwoners verschaft wordt, zal schadeloosstelling worden uitbetaald. Met het oog nu op de schadeloosstelling, viel het bij het vaststellen van de wet van 25 Juni 1868 niet te loochenen, dat men zich in de onmogelijkheid bevond, het als juist erkende beginsel terstond te verwezenlijken wegens de groote sommen die het vereischte, en die men niet bij machte was op te brengen. Het tarief dat thans bij de wet is gevoegd, bevat dan ook slechts eene toenadering tot het in hoofdzaak aangenomen beginsel der volledige schadeloosstelling, waarbij men tevens bepaalde, om beginnende met het jaar 1872 zoowel het tarief (Bijlage litt. B) als de indeeling der plaatsen in klassen (Bijlage litt. C) alle vijf jaren te herzien, terwijl bij den bondsraad de bevoegdheid zou berusten, om gemeenten uit een lagere tot een hogere klasse toe te laten. (§ 19). De verhoging der schadevergoeding bedraagt nu ongeveer 50—70 percent, terwijl de geheele som, die het rijk te vergoeden had, in 1868 op ongeveer $1\frac{1}{2}$ miljoen werd geraamd. Het tarief maakt eindelijk nog onderscheid tusschen inkwartiering des zomers en des winters. Voor de eerste werd slechts eene kleine verhoging in het bedrag der

schadevergoeding gebracht, hetgeen te meer opvallend is, daar gedurende de zomermaanden inkwartiering van krijgsvolk het meest voorkomt.

Dit voor zooveel de inkwartiering betreft.

Wat aangaat de leverantiën, en wel in de eerste plaats die, welke in tijden van vrede verstrekt moeten worden, daaromtrent wenschen wij het volgende mede te delen.

Het doen van leverantiën, ten behoeve van het krijgsvolk in tijden van vrede (d. i. voor den tijd, in welken niet de wet van 13 Juni 1873, regelende de leverantiën voor het krijgsvolk in tijden van oorlog, van kracht is) is voor het geheele Duitsche Rijk op gelijke wijze geregeld. In Pruisen gold vroeger het reglement van 13 Mei 1858, dat overeenkomstig art. 61 van de staatsregeling van den N. D. bond bij besluit van 7 November 1867 tot bonds-wet werd verheven. Art. 17 van de tegenwoordige wet stelt uitdrukkelijk alle met deze wet strijdige bepalingen buiten werking, terwijl de regelingen, die hieromtrent in Beieren en Wurtemberg bestonden, door § 1 zijn opgeheven.

Het ontwerp werd den rijksdag op 31 October 1874 aangeboden, en kwam in eerste beraadslaging op 12 November 1874. Nadat eene commissie van 21 leden schriftelijk advies had uitgebracht op 15 December 1874, werd de tweede en derde beraadslaging op 8 en 19 Januari 1875 gehouden, waarna de rijkswet op 13 Febr. 1875 tot stand kwam. Bij deze wet behoort eene instructie van

2 September 1875, welke op grond van § 18 voor het geheele Duitsche rijk, met uitzondering van Beieren¹⁾ van toepassing is.

Wat is het doel van de wet van 1875? Deze strekt tot:

a. het geven van waarborg, dat alles wat noodig is, in het belang, tot het behoud en tot de vorming van het leger verschafft worde; en daartegenover, beperking in die verplichting tot het noodzakelijke;

b. in overeenstemming met de beginselen van de wet op de inkwartieringen: het doen van leverantiën door de ingezetenen die daartoe verplicht zijn, en door de gemeenten in zooverre de aard der voorwerpen dit medebrengt;

c. het uitbetalen van schadeloosstelling, voor al hetgeen geleverd is.

Wat de inrichting van de wet betreft, zij is in vier afdeelingen gesplitst.

Afdeeling I (§§ 2—9)

behandelt die leverantiën, welke door tusschenkomst van het gemeentebestuur geschieden. Zij regelt:

1e. de verplichting voor de ingezetenen:

a. tot het verschaffen van geschikte middelen van vervoer met geleiders (§ 3),

¹⁾ Beieren heeft voor zich op 28 September 1875 eene instructie vastgesteld, welke evenwel in hoofdzaak aan die van 2 September 1875 gelijk is.

- b. tot het geven van voeding (§ 4),*
- c. tot het leveren van fourage (§ 5);*
- 2e. den aanvang der verplichting (§ 6),*
- 3e. het nakomen der verplichting (§§ 7 en 8),*
- 4e. de schadeloosstelling voor al hetgeen verschafft is (§ 9).*

Afdeeling II

regelt de bijzondere verplichtingen van de eigenaars van schepen en vaartuigen (§ 10).

Afdeeling III

regelt de verplichtingen van de eigenaars van landerijen, putten en drinkplaatsen, alsmede van smederijen (§ 11—14).

Afdeeling IV

regelt de verplichtingen, die op de spoorwegadministratiën rusten (§ 15).

Al die leverantien, die van het oogenblik dat het leger of een gedeelte daarvan mobiel is verklaard (§ 1) tot aan het intreden van den vrede (§ 32), ter oorzaake van den oorlog in het gebied van den bond kunnen gevorderd worden, zijn voor het geheele Duitsche rijk bij de rijkswet van 13 Juni 1873 geregeld. Daar de riksregeling in Elzas-Lotharingen in 1873 nog niet van kracht was, is deze wet aldaar bij rijkswet van 6 October 1873 ingevoerd.

De verplichting tot het doen van leverantien in tijden

van oorlog was vroeger in het gebied van den bond geregeld, niet uitzondering evenwel van Wurtemberg en Beieren, door de Pruisische wet van 11 Mei 1851, die van kracht was:

a. in den vroegeren N. D. bond, overeenkomstig art. 61 van de staatsregeling, door de verordening van 7 November 1867;

b. in Hessen, door de verordening van 29 Mei 1868;

c. in Baden, door de wet van 26 December 1870;

d. in Elzas-Lotharingen door de wet van 22 Juni 1872.

In Wurtemberg gold hieromtrent de wet van 18 Juni 1864 („Gesetz. betr. die milit. Einquartierung und ähnliche Leistungen für die Königlichen Truppen”); in Beieren de wet van 22 Juli 1819 („Verordnung über die Peräquation der Kriegslasten”); het bedrag der schadeloosstelling, in deze wet vastgesteld, werd in voorkomende gevallen bij speciale wet aangevuld.

Het ontwerp werd den riksdag den 26 Maart 1873 aangeboden en kwam den 31sten Maart d. v. in eerste beraadslaging. Bij het behandelen van deze veel omvattende wet, liepen de meeningen der N. en Z. Duitsche afgevaardigden geheel uiteen; de eersten, zoo menigmaal zij wijzigingen voorstelden, waren het in hoofdbeginsel met het ontwerp eens; de laatsten, die op verre na niet dezelfde practische kennis en ondervinding van de zaak hadden, keurden over het algemeen het aangenomen beginsel af.

Nadat eene commissie van 24 leden het ontwerp voor de verdere beraadslagingen had onderzocht, kwam de wet bij de derde lezing tot stand, geheel gegrond op de Pruisische wet van 1851. Tot uitvoering van de wet verscheen eene instructie op 1 April 1876, terwijl op grond en tot uitvoering van de §§ 25—27 en § 36 van de wet, op 12 Juni 1875 een „Pferde-Aushebungs-Reglement” werd gemaakt, waaraan 39 artikelen gewijd zijn.

Welke zijn de hoofdbeginselen van de wet van 1873?

- a. zoodra een oorlog uitbreekt, zal in de noodzakelijke behoeften van het leger, door leverantiën moeten voorzien worden, in zooverre deze niet op andere wijze verkregen kunnen worden;
- b. deze verplichting rust op het rijk, en de gemeenten zijn voor het nakomen daarvan aansprakelijk;
- c. een zekere categorie van deze leverantiën wordt door het rijk niet vergoed, de overigen wel, maar deze schadeloosstelling wordt eerst later uitbetaald; alleen voor het afstaan van paarden en het leveren van schepen en vaartuigen wordt gereede betaling uitgekeerd.

Wij willen thans deze wet, die zooveel belangrijks voor ons onderwerp bevat, wat uitvoeriger behandelen.

A. Verplichting voor de gemeenten; deze omvat:

- 1^e. de huisvesting van krijgsvolk, en het stallen van paarden;

- 2e. het leveren van middelen van vervoer;
- 3e. het ter beschikking stellen van manschappen tot leiders, wegwijzers, enz.
- 4e. het verstrekken van alle noodige bouwstoffen tot het herstel van legerplaatsen enz.;
- 5e. het verschaffen van brandstoffen en stroo voor kampen en bivakken.

Alles wat gevorderd wordt moet behoorlijk worden nagekomen. Indien hierin nalatigheid plaats vindt, zal de burgemeester, en mocht er gevaar door vertraging ontstaan, de bevelhebber daarin met dwang kunnen voorzien (§ 5).

I. Geene schadeloosstelling wordt uitbetaald voor huisvesting van krijgsvolk op marsch en gekantonneerd, alsmede voor het stallen van paarden. Alleen die buitengewone uitgaven, welke op last van den bevelhebber zijn gemaakt, worden aan de inwoners vergoed (§ 9).

Geene schadeloosstelling wordt verder uitgekeerd voor het afstaan van ledigstaande gemeentegebouwen, voor open vlakten en onbebouwde perceelen (§ 14).

II. Schadeloosstelling voor hetgeen aan voeding wordt verstrekt, zal naar de in tijden van vrede geldende prijzen worden berekend. De helft van deze som zal worden uitgekeerd, indien bij grooten spoed of om andere redenen, slechts een gedeelte bv. alleen het middagmaal kan worden gebruikt. In het algemeen zal de ingekwartierde

zich met datgene moeten tevreden stellen, wat onder de bestaande omstandigheden kan geleverd worden (§ 10).

III. Schadeloosstelling voor geleverde fourage wordt uitgekeerd naar de gemiddelde prijzen der laatste tien vredjaren daar ter plaatse, onder aftrekking van het duurste en het goedkoopste jaar (§ 11).

IV. Schadeloosstelling voor verstrekte transporten wordt aan de gemeenten onder alle omstandigheden uitgekeerd. Dit geschiedt per dag, en het bedrag wordt door den bondsraad geregeld. De eigenaar zal echter bij verslijting, bederf of verlies van voorspan, wagens en tuig, algeheele schadeloosstelling mogen in rekening brengen. Indien een voertuig langer dan 48 uur of voor geheel onbepaalden tijd wordt opgevorderd, zal vóór het vertrek de schadeloosstelling worden getaxeerd (§ 12).

V. Schadeloosstelling voor alle overige niet genoemde leverantiën zal naar daar ter plaatse gebruikelijke prijzen worden berekend (§ 15).

In al die gevallen, waarin schadeloosstelling aan de gemeenten wordt uitgekeerd, vergoedt de staat tevens vier percent interest voor den tijd, verloopende van den eersten dag der maand op die verstreking volgende tot op den laatsten dag van de maand, waarin de regthebbenden worden opgeroepen om betaling te erlangen (§ 20 en § 21).

B. Rechtstreeks, zonder tusschenkomst van de gemeenten, worden de eigenaars van schepen, vaartuigen en paar-

den aangesproken, om deze ter beschikking van den bevelhebber te stellen.

C. De meest bezwarende verplichtingen rusten, wegens de groote beteekenis, welke de spoorwegen voor de oorlogen in den tegenwoordigen tijd hebben, op de spoorweg-administratiën.

Reeds art. 47 van de riksregeling bepaalde hieromtrent:

„Den Anforderungen der Behörden des Reichs in Betreff „der Benutzung der Eisenbahnen zum Zweck der Vertheilung Deutschlands haben sämmtliche Eisenbahnverwaltungen unweigerlich Folge zu leisten. Insbesondere ist „das Militair und alles Kriegsmaterial zu gleichen ermässigten Sätzen zu beförderen.“

Op dit beginsel rusten de voorschriften van § 28 tot § 31, welke evenzeer voor de staatsspoorwegen als voor particuliere maatschappijen van kracht zijn. Iedere spoorwegadministratie is verplicht, om hare wagens behoorlijk ingericht tot het transport van manschappen en paarden beschikbaar te houden, waarvoor door het rijk geene vergoeding wordt uitbetaald (§ 29).

Zoowel personeel als materieel zal tot het aanleggen en in orde houden der spoorweglijnen terstond voor het leger beschikbaar worden gesteld (§ 28); terwijl daar, waar de oorlog gevoerd wordt, de bevelen van den bevelhebber met het oog op de regeling, staking of hervatting van den dienst terstond moeten worden opgevolgd, zullende bij

nalatigheid die bevelen op kosten der maatschappij ten uitvoer worden gebracht. (§ 31).

Eindelijk zoo menigmaal gemeenten, districten of personen buitengewoon zijn bezwaard, of door den oorlog schade is ontstaan, welke volgens deze wet niet of niet voldoende wordt vergoed, zal telkenmale bij speciale wet de schadeloosstelling worden bepaald ¹⁾).

Engeland.

De omstandigheid dat de Engelschman bij uitnemendheid prijs stelt op zijne persoonlijke vrijheid en op de onschendbaarheid van zijne woning (want „the house of an Englishman is his castle“) was oorzaak, dat hij een onoverwinnelijke afkeer gevoelde van eene regeling der inkwartiering als op het vasteland van Europa bestond. De voorschriften, welke daaromtrent sedert 1688 in Engeland gelden, vallen zamen met de regeling tusschen Kroon en parlement van alle zaken die het krigswezen betreffen. Wij moeten dus

¹⁾ Zoo is bij de wet van 23 Februari 1874 geregeld de schadeloosstelling voor de verstrekte leverantiën der gemeenten in het gebied van den vroegeren N. D. bond, welke ten gevolge van den oorlog met Frankrijk volgens § 3 van de Pruisische wet van 11 Mei 1851 buiten schadevergoeding waren gebleven.

eerst dat krijgswezen wat nader leeren kennen, en met een enkel woord wijzen op den strijd, die daarover is gevoerd.

Engeland kent in zijne geschiedenis drie tijdperken, die ieder een afzonderlijk stelsel van verdediging hebben gehad: het eerste is het Angelsaksische; het tweede, gekenmerkt door het leenstelsel, strekt zich uit van de verovering van Engeland door Willem van Normandië (1066) tot aan de troonsbestijging van Karel II; het derde van 1660 tot aan den tegenwoordigen tijd, toen men tot het stelsel der staande legers is overgegaan.

In den tijd der Angelsaksen droeg een ieder tot verdediging van zijn land de wapenen. Deze gewapende macht heette de „Fyrd.” Herhaalde lijk zien wij haar onder de regeering van koning Alfred oproepen om het land tegen de Deensche plunderingen te beschermen ¹⁾. In lateren tijd, nadat het bestuur reeds aanmerkelijk verzwakt was en de staatsinstellingen bijna alle kracht verloren hadden, werd dat leger geheel door huurtroepen vervangen, zooals dit ook het geval was met het leger van Harold, dat in 1066 bij Hastings werd verslagen, hetgeen den ondergang van den staat ten gevolge had.

Met Willem den Veroveraar komt in Engeland alles op

¹⁾ Charles Dupin, tome I. Force mil. de la Grand-Bretagne bl. 109.

den voet van het leenstelsel¹⁾). Het land dat veroverd was werd als leen weggeschonken en de begiftigde leenmannen moesten zich verbinden den koning gedurende veertig dagen van elk jaar in den oorlog bij te staan.

Boven dien vastgestelden tijd mocht de vorst van hen geene diensten vorderen zoo zij er niet zelf in bewilligden, wat bij een buitenlandschen oorlog echter veel zwarigheid opleverde, als wanneer aanzienlijke belastingen werden geheven om daarmede de huurtroepen te betalen. De bevoegdheid, welke de vorst bezat om zijne onderdanen tot het opnemen der wapenen te dwingen, moest natuurlijk tot groote misbruiken aanleiding geven, zoodat de pogingen dan ook niet uitbleven om dit recht binnen engere grenzen terug te brengen. Wij zien daarvan een voorbeeld in 1328, toen het parlement bepaalde dat niemand meer zou mogen worden gedwongen, zijn land voor den militairen dienst te verlaten. Maar nog dieper werd op de rechten van den vorst inbreuk gemaakt, toen hem in 1352 ontszegd werd, om buiten toestemming van het parlement soldaten te werven. Deze maatregelen bereikten slechts ten deele het beoogde doel; zoodat het parlement de genomen besluiten in 1403 op nieuw bevestigde. En nochtans zag men Hendrik VIII evenals Elisabeth, met geweld de steden tot het leveren

¹⁾ Ch. Dupin bl. 122. De laatste maal dat deze leenmannen werden opgeroepen was in 1640.

van troepen dwingen. Deze strijdvraag, in hoeverre name-
lijk bij den vorst alleen de macht over het leger berustte,
was dezelfde, die in lateren tijd tot zoovele moeielijkheden
met het parlement aanleiding gaf en eene der oorzaken
is geworden van de volkomen breuk tusschen koning en
parlement, eene breuk die zich oploste in den strijd tus-
schen een onbeperkt vorst en een volk dat wenschte vrij
te zijn.

Naast deze belangrijke kwestie staat nu die, welke op
het recht tot inkwartiering betrekking heeft. Het parle-
ment heeft zich steeds hardnekkig verzet, dat het krijgs-
volk onbeperkt bij de ingezetenen wierd ingekwartierd,
omdat dit aan de regeering de vrije macht in handen gaf,
om de ingezetenen geheel naar willekeur te drukken. Onder
Elisabeth was reeds bepaald, dat niemand tegen zijn wil
met krijgsvolk mocht worden belast, maar het naleven
van dergelijke voorschriften in een tijd, waarin vorst en
parlement zoo menigmaal in hevige spanning verkeerden,
was natuurlijk weinig gewaarborgd. Eerst in 1688 bij het
optreden van Willem III werd deze zaak ten genoegen van
het parlement geregeld.

Na het herstel van het koningschap in 1660 komt En-
geland tot de vestiging van een staand leger. Aanvankelijk
slechts 5000 man sterk en bestemd om aan Karel II tot
lijfwacht te dienen, verkrijgt dat leger later een aanzien
en eene uitgebreidheid, die als gevaarlijk voor de publieke

vrijheid werden aangemerkt. Het parlement besloot daarop in 1677 om die macht tot 10,000 man terug te brengen, en toen Karel II daaraan niet voldeed, maar zijn krijgsvolk op eigen kosten bleef onderhouden, ontstond hieruit een strijd tusschen Kroon en parlement¹), die onder Jacobus II voortgezet, ten slotte met een algeheele zegepraal van het parlement eindigde. De vruchten hiervan zien wij bij de troonsbeklimming van Willem III, toen den volgenden dag (13 Februari 1688) de bekende Bill of Rights werd uitgevaardigd, waarin het beginsel stond uitgedrukt, dat buiten toestemming van het parlement nimmer een staand leger zou mogen onderhouden worden. Bij die gelegenheid werden tevens de wederzijdsche rechten van Kroon en parlement, met het oog op alle zaken die het krijgswezen betreffen, geregeld in de Mutiny Act²), welke van tijd tot tijd verbeterd tot heden van kracht is gebleven³).

¹) Ch. Dupin bl. 86 en 87.

²) Zie Mac-Arthur on Courts Martial pag. 40.

³) In de 18e eeuw loopt de strijd over de wijze van huisvesting. Het parlement heeft zich in dezen steeds verklaard tegen het opluiten der soldaten in kazernen, vreezende dat zij licht van de burgerlijke maatschappij zouden vervreemden en dus een gevvaarlijk wapen worden in handen van een heerschzuchtig vorst. Het was intusschen gemakkelijker deze eischen te stellen dan afdoende middelen te vinden om daaraan te voldoen. Althans in woelige tijden zal het samenblijven van soldaten in kazernen wel altijd onmisbaar zijn. Engeland ondervond dit bij het uitbreken der fransche Revolutie.

Deze Mutiny Act vangt aan met de volgende woorden:
 „Whereas the raising or keeping a standing Army within
 „the United Kingdom of Great-Britain and Ireland in Time
 „of Peace, unless it be with the Consent of Parliament,
 „is AGAINST LAW”. Be it therefore enacted by the
 „Queen's most Excellent Majesty, by and with the Advice
 „and Consent of the Lords Spiritual and Temporal, and
 „Commons, in this present Parliament assembled, and by
 „the Authority of the same, as follows.”

Zij stelt voor dat jaar het getal troepen vast, dat de vorst zal mogen op de been houden; zij geeft de bevoegdheid aan de Kroon, om gedurende dat jaar reglementen te maken, bekend onder den naam van „krijgsartikelen” en bepaalt tevens de straffen, die opgelegd mogen worden; zij regelt verder de inkwartieringen van het krijgsvolk.

Inkwartiering zal alleen in logementen en herbergen ¹⁾ mogen plaats vinden, terwijl de huizen van bijzondere personen daarvan steeds bevrijd blijven ²⁾.

¹⁾ De wet zegt: „apply to all inns, hotels, livery stables, alehouses and „to the houses of sellers of wine by retail, and to all houses of persons „selling brandy, spirits, strong waters, cider, or metheglin, by retail.”

²⁾ Het Lagerhuis vereenigde zich, in zijne zitting van 7 April 1856, met eene meerderheid van 139 tegen 116 stemmen, met de motie om het stelsel der militaire inkwartiering bij bijzondere personen onwettig, althans

Voor de afgifte der billetten zorgen constables, die gehouden zijn aan den rechter, binnen den kring van zijn rechtsgebied, op te geven het getal alsmede de namen van hen, bij wie de inkwartiering zal geschieden.

Klachten die daarover mochten ontstaan worden bij dien rechter ingebracht; heeft deze echter zelf de inkwartiering bevolen, dan bij twee of meer rechters, binnen wier rechtsgebied de inkwartiering plaats vindt.

Alle vroeger omtrent dit onderwerp gemaakte bepalingen worden elk jaar herhaald. Zoo leest men b. v. dat zekere acte, onder de regeering van Karel II gemaakt en luidende: „it is declared and enacted that no officer, civil „or military, nor other person whosoever, should thenceforth presume to place, quarter, or billet any soldier upon „any subject or inhabitant of this realm, of any degree, „quality, or profession whatsoever, without his consent, „and that it shall be lawful for any subject or inhabitant „to refuse to quarter any soldier,” met erkenning van haar waarde, gedurende dat jaar zal zijn geschorst.

Tot in de kleinste bijzonderheden wordt verder geregeld

inconstituutieel te verklaren. Die aanneming geschiedde in weerwil van de herhaalde verklaringen van al de tegenwoordig zijnde ministers dat zij de in het oog loopende bezwaren van dat stelsel erkenden en bereid waren op middelen tot uit den wegruiming daarvan bedacht te zijn. (Weekblad v. h. Recht n°. 1739 van 17 April 1856.)

de voeding, die aan het krijgsvolk moet verschaft worden, evenals de schadeloosstelling welke alle vier dagen aan de inwoners wordt uitbetaald. Eindelijk dragen agenten, daartoe bijzonder aangewezen, voor de verrekening zorg.

Wat de transporten betreft, zoo geschiedt de aanvraag daartoe aan de vrederechters binnen den kring van hun rechtsgebied. Deze verzoeken daarop aan de constables om het verlangde getal wagons, paarden, ossen, alsmede geleiders uit ieder kerspel te leveren. Op gelijke wijze wordt door den rechter van het aangrenzend rechtsgebied in het te kort voorzien. Het bedrag, dat daarvoor wordt uitgekeerd, wordt in Engeland aan de belanghebbenden door de constables ter hand gesteld, in Ierland aan de eigenaars zelve uitbetaald met een derde van de som vooruit. Langer dan één dagmarsch of meer dan 25 Engelsche mijlen kunnen in geen geval de transporten worden in dienst gehouden..

Zijn buitengewone omstandigheden aanwezig, dan kunnen door de rechters leverantiën, van welken aard ook, ten behoeve van het krijgsvolk gevorderd worden ¹⁾.

Onder de vele voorschriften die in de Mutiny Act worden herhaald, zijn er wellicht, die minder streng hadden

¹⁾ „Not only waggons, wains, carts, cars for any use whatsoever, but „also saddle horses, coaches, post-chaises, chaises, and other four-wheeled „carriages kept for hire enz.

kunnen zijn voor het leger, doch door vast te houden aan bepalingen, welke reeds sints eeuwen gelden, wil men de soldaten nog dieper doordringen van de op hen rustende plicht om het leven, den eigendom, en de vrijheid te beschermen van de Engelsche natie.

DERDE HOOFDSTUK.

REGELING HIER TE LANDE.

A. Gedurende het bestaan der Republiek. 1579—1795.

De pogingen in vroeger dagen zoo menigmaal aangewend, om in deze landen eene staatseenheid te vestigen, vielen tengevolge van den strijd tegen Spanje in duigen. Ware Willem van Oranje in het leven gebleven, misschien had men haar op een nieuwe grondslag kunnen herstellen, maar met zijn dood verviel de gelegenheid daartoe. In 1588, na het vertrek van Leicester, nemen de Staten der verschillende gewesten zelven de hooge regering in handen. De souvereiniteit berustte thans bij elk gewest in 't bijzonder, en van daar, dat bij de rege-

ling der militie, elke provincie een gedeelte van het gezag voor zich zelf behield.

Er bestond driërlei soort van militie.

a. de Provinciale militie, die iedere provincie krachtens haar souvereiniteit in dienst kon nemen.

b. de gerepartitieerde miliitie.

c. de ongerepartitieerde militie.

De twee laatste soorten willen wij kortelijk bespreken.

Volgens art. 5 van de Unie van Utrecht moesten de kosten van den oorlog, die alle gewesten evenzeer aanging, gevonden worden uit accijnsen, op eenparigen voet in al de vereenigde gewesten te heffen. Maar deze bepaling streed te zeer met de zucht tot zelfstandigheid der gewesten, en hare uitvoering bleef achterwege. Het gevolg hiervan was, dat de Staten-Generaal in 1583 tot het stelsel der quota's overgingen. Voor iedere provincie zou, naar een zooveel mogelijk billijken maatstaf, het aandeel worden vastgesteld dat zij tot bestrijding der oorlogskosten moest bijdragen, terwijl het aan haar zelve werd overgelaten te bepalen, op hoedanige wijze de gelden zouden worden bijeengebracht.

De klachten, waartoe die repartitie aanleiding gaf, waren eindeloos en duurden voort, zoolang de Republiek bestond. Elke provincie in het bijzonder beweerde op hare beurt, dat zij naar verhouding van hare welvaart te veel in de algemeene kosten moest bijdragen. Om althans ten deele

aan die bezwaren tegemoet te komen, kwam men er toe, aan elke provincie het onderhoud van een gedeelte van het krijsenvolk over te laten, en de som, welke alzoo jaarlijks aan dat krijsenvolk, dat, zoo men het noemde, „ter harer repartitie stond”, werd uitbetaald, zou in mindering van haar quote worden gebragt.

Het groote nadeel, dat daaruit ontstond, was, dat langzamerhand de gewestelijke Staten de legermacht, die door hen betaald werd, maar in dienst was van de Generaliteit, begonnen te beschouwen als hun eigen krijsenvolk, waarover zij als „betaalsheeren” te gebieden hadden. De noodlottige gevolgen, waartoe deze onjuiste voorstelling in 1618 en na den Munsterschen vrede aanleiding gaf, zijn bekend.

Eindelijk had men de zoogenaamde ongerekortieerde troepen, die uit de algemeene kas der Generaliteit werden betaald. Over deze legermacht hadden de provinciën geen meerder gezag, dan zij bezaten over al het krijsenvolk, dat zich op het grondgebied van hare provincie bevond.

Het zeer verdeeld gezag, dat dus over de troepen van de Unie werd uitgeoefend, in verband met de vele oude privilegiën der steden omtrent het inneinen van garnizoen, leverde tal van zwarigheden op. Volgens art. 7 van de Unie van Utrecht, moesten de steden ten allen tijde het krijsenvolk inneinen, maar tegenover die verplichting deden velen haar bijzonder privilege gelden, om van garnizoen verschoond

te blijven. Zoo weigerde onder anderen de regeering van Wageningen in April 1591 het garnizoen in te nemen, dat voor die stad bestemd was, en de Raad van State, hoezeer uitdrukkelijk verklarende, dat die weigering eene minachting van ziju gezag was, moest daarin berusten.

Waren de troepen in hunne garnizoenen, zoo werden zij bij de burgers ingekwartierd ¹⁾, die daarvoor een bepaalde schadeloosstelling ontvingen ²⁾). Bij order van 19 November 1595 regelde de Raad van State „de logering van het „,krijgsvolk en de betaling der logiesgelden”, volgens Martini: „,het eerste en laatste en dus het eenigste stuk, hetgene „,ons op die materie bekend is, ja een order welke in

¹⁾ In Steenberg zijn geene cazernen, dus moeten de militairen bij de inwoners worden gebilletteerd.

In Breda zijn geene cazernen, de ongetrouwde militairen worden bij de ingezetenen ingekwartierd, nadat op requisitie van Commissarissen is opgegeven de namen der burgers en met hoeveel manschappen zij kunnen worden belast.

In Bergen-op-Zoom worden de ongetrouwde soldaten gebilletteerd; de getrouwde moeten zich zelve kwartier bezorgen.

Zie Martini: Request over de verachterde serviesgelden van 's Hertogenbosch, blz. 203; en dissert. van Zuylen, blz. 91.

²⁾ Art. 7 van de Unie van Utrecht bepaalde:

„En zullen de garnizoenen van geen excys of impost meer exempt wezen dan de burgers en inwoners van de plaats, daar ze gelegd zullen worden, mits dan ook aan de burgers en inwoners bij de Generaliteit logiesgeld verstrekt zal worden, gelijk tot nog toe in Holland geschied is.”

„volgende tijden te meermalen, als een generaal Richt-snoer, is ingeropen”¹⁾.

Volgens deze order werd door de stedelijke regeering een logiesgeld uitbetaald voor het huisvesten van troepen, waarvan het bedrag voor den tijd van eene maand van 32 dagen bepaald was als volgt:

Voor een Ritmeester met zijn jongen en hunne beide paarden. 6 gl. 16 st.

Voor een Cornet, zijn jongen en hunne paarden 5 „ 16 „

Voor een Luitenant, zijn jongen en hunne paarden 4 „ 16 „

Voor een Korporaal van de ruiterij. . . . 2 „

Voor de manschappen per hoofd. . . . 1 „ 16 „

Voor het logies van het voetvolk ontvingen de burgers:

Voor een Kapitein. 6 gl.

„ „ Luitenant 5 „

„ „ Vaandrig 4 „

„ „ Sergeant 1 „ 14 st.

„ „ Korporaal. 1 „ 10 „

„ de manschappen per hoofd. . . . 1 „ 4 „

Al deze uitgaven werden bij de Generaliteit in rekening gebracht.

Bij het binnentrekken van het krijgsvolk in eenig gar-

¹⁾ Zie Martini bl. 5 en 6.

nizoen, moesten de patenten in handen van den Magistraat worden gesteld.

Had de man zijn kwartier gekozen, dan was hij ook verplicht daar gedurende eene maand te blijven; terwijl de burgers geen soldaten mochten logeren zonder toestemming van den bevelhebber, en behoorlijk moesten kennis geven zoo iemand zijn kwartier verliet, op straffe van anders een geheel jaar geen soldaten op logiesgeld te mogen logeren.

Door den Magistraat werden kwartiermeesters aangesteld, die alle veertien dagen in hun kwartier moesten rondgaan, om de lijsten van het krijgsvolk dat in hun kwartier gelegerd was op te maken, met vermelding van den naam des bevelhebbers en opgave van het huis en de kamers welke de soldaten bewoonden. Deze lijsten werden aan den Magistraat overgeleverd, die daarop het logiesgeld alle twee en dertig dagen aan de burgers liet uitbetalen. Het logeren bepaalde zich strikt tot het verleenen van huisvesting, want uitdrukkelijk wordt gezegd, dat zij „geen „brand, licht, olie, azijn, zout, hooi of stroo mochten „vorderen, noch gras afmaaijen, maar alleen de noodige „utensilen, als pot, kan enz. pretenderen”¹).

De betaling der serviesgelden geschiedde echter ver van geregeld, zoodat herhaalde klachten daarover tot den Raad

¹) Gr. Pl. boek II dl. bl. 447.

van State kwamen, die ook wederom zelf in de onmogelijkheid verkeerde in de behoeften te voorzien, daar verschillende provinciën door den druk der tijden buiten staat waren, de gevorderde sommen op te brengen. In 1638 werden, wel is waar, eenige ordonnantiën gegeven, ten einde de steden, die over vertraging in de betaling van het haar verschuldigde te klagen hadden, „eenig redelijk contentement” te schenken, in hoofdzaak geschiedde de betaling op den zelfden voet tot aan den vrede van Munster, toen zij bij den staat van oorlog voor rekening der provincie Holland kwam. De regeling der logies- en serviesgelden, die nog altijd steunde op de order van November 1595, werd daarop bij resolutie van 16 Juli 1650 herzien en op de helft teruggebracht^{1).}

Algemeen koesterde men thans de meening, dat de betaling der logiesgelden door de provincie Holland gereeld zou plaats vinden; maar spoedig zag men zich daarin teleurgesteld. Het denkbeeld van langdurigen vrede had zich weldra zoo algemeen bij de regeering gevestigd, dat bijkans niemand zich aan de belangen der landmacht liet gelegen liggen, en Holland, dat voor de oorlogvoering te land nimmer veel belangstelling had aan den dag gelegd, kwam ook nu in zijne verplichtingen zeer te kort. Menigvuldig zijn dan ook de adressen uit dien tijd, nu

¹⁾ Gr. pl. boek III dl. bl. 205.

eens aan de Staten van Holland en Gecommitteerde Raden, dan weder aan den Raad van State gericht ¹⁾, alle het verzoek behelzende, dat de uitbetaalde logiesgelden mochten worden gerestitueerd.

Nu eens leidden die verzoeken tot nieuwe overeenkomsten, dan weder werkten zij niet anders uit, dan „betuigingen van genegenheid, beloften en andere zachte woorden, maar geen geld.”

Willem III bracht in dezen toestand verbetering. Bij resolutie van 21 December 1678 bepaalde hij, dat de burgers voortaan zouden zijn vrijgesteld van het verstrekken van inkwartiering, en dat het voldoende was aan ieder soldaat drie stuivers in de week te betalen, waarvoor deze zijn kwartier zou moeten huren. Niemand mocht dus in tijden van vrede verplicht worden, krijgsvolk in zijn huis op te nemen. Maar deze bepaling bleek voor steden, die een groot garnizoen bezaten, zeer drukkend. Terwijl de oorlogen, waarin de Republiek zoo menigmaal gewikkeld was, op zich zelf reeds noodzakelijk maakten, dat de grensvestingen haar zware bezetting behielden, zoo werd nog bovendien het krijgsvolk dat uit het veld terugkwam steeds bij de ingezetenen gehuisvest, zonder dat eenige scha-

¹⁾ In Bijlage A is een dier verzoekschriften aan den Raad van State gericht opgenomen, waarvan het origineel zich in het Rijks-archief bevindt, door den Heer Archivaris welwillend ter inzage gesteld.

deloosstelling daarvoor werd uitgekeerd. Velen verlieten dan ook de stad en gingen zich elders vestigen om de lasten, welke in het begin der vorige eeuw met elk jaar drukkender werden, te ontgaan. Immers de buitengewone belastingen, die men gewoon was slechts in tijden van oorlog te heffen, waren sedert lang tot gewone geworden; en thans ging ook alle hoop op betaling der nog steeds achterstallige gelden, ten gevolge van de groote offeringen, welke de provincie Holland zich moest getroosten, te niet.

De Raad van State, deelende in de algemeene meening dat het bestaande niet langer kon worden gehandhaafd, trachtte daarop enkele steden te bewegen tot het bouwen van barakken voor kazerneering van het krijgsvolk, terwijl het verschaffen van huisvesting alleen tot tijden van oorlog zou beperkt blijven. Bij missive van April 1743¹⁾ gaven H. E. M. dan ook te kennen, dat zij „het bouwen „van barakken beschouwden, niet alleen nuttig voor het „garnisoen, maar in het bijzonder voor de Burgerije, dat „hetselve een importante ontlasting voor de Burgerije soude „uitleveren, en daarom haer gedagten moesten laten gaan „over 't vinden van een fonds, waerdoor buiten last „van het Land, de onkosten souden kunnen worden ge-

¹⁾ Het origineel, aan de stad 's Hertogenbosch gericht, bevindt zich in het Rijksarchief.

„vonden.” Nog in het zelfde jaar besloot ¹⁾ 's Hertogenbosch tot het oprichten van zes blokken barakken, andere steden volgden, en mocht de tegenkanting bij velen in den beginne ook heftig zijn, daar men thans al de kosten voor kazerneering van het krijgsvolk, welke het gemeene land aangingen, op de steden overbracht, spoedig schikte men zich; de herinnering aan voorrechten vroeger geschonken verflauwde, en weldra zouden ook de misschien „gefundeerde klagten en lamentable smekingen” over niet uitbetaling van verschuldigde gelden, welke ruim eene eeuw lang waren vernomen, geheel tot het verledene behooren.

Vrijstelling van inkwartiering werd slechts zelden toegekend, hoewel schepenen en raden, pensionarissen, griffiers, rentmeesters en secretarissen der steden zich veelal van de verplichting wisten te ontslaan.

In lateren tijd leest men van vrijstelling geschonken aan professoren, predikanten en kerken.

Het Groot Plakkaatboek bevat eindelijk vele resolutiën, meest uit de 18^e eeuw, waarbij aan bepaalde personen

1) Zie ook het „reglement, volgens welke de taxatiën van de huishuren, „en een personele omslag op de neringdoende lieden zal geschieden, om „daaruit een fonds te vinden tot het timmeren en onderhouden van Barakken.”

Martini bl. 157—161.

wegens bijzondere redenen vrijstelling geschenken werd¹⁾.

Krijgsvolk op Marsch. — Was het voornamelijk te danken aan de krachtige discipline door Maurits ingevoerd en diens onvermoeid streven in het verbeteren van al hetgeen het krijgswezen betrof, dat de troepen van de Republiek zich in menig opzicht gunstig van anderen onderscheiden, geene wetten bleken streng genoeg, ja zelfs de doodstraf niet, om de bewoners te beveiligen tegen den moedwil, het rooven en plunderen van het ruwe krijgsvolk, dat de zucht naar buit, ook tegenover landgenooten en vrienden niet wist te bedwingen. Bij den toenmaligen toestand van het leger dat hoofdzakelijk uit gehuurde vreemdelingen bestond, en ten gevolge van de omstandigheid dat soms geheele regementen voor korte tijd in dienst genomen werden, was het afwenden van dien last bijkans eene onmogelijkheid. Telken male werden dan ook door de Staten-Generaal plakkaten uitgevaardigd, ten einde de

¹⁾ Groot Pl. boek. VII 523. (resolutie v. 12 Juni 1747) aan alle predikanten en schoolmeesters ten platten lande door het geheele district van de Generaliteit.

VII. 358. (resolutie v. 7 Februari 1748) aan de vier oudste advocaten te Venlo.

VII. 302. (resolutie v. 1 December 1746) aan den ontvanger van de in- en uitgaande Rechten in het overkwartier van Gelderland.

VII. 299 aan J. Bogaard, rentmeester van de domeinen der stad Sluis.

e. m. a.

„extorsiën, vexatiën, foulen, ongeregeldheden, exactiën en „overlasten” tegen te gaan ¹⁾.

Bij plakkaat van 4 Augustus 1603 werd alzoo omtrent de huisvesting en voeding der marcheerende troepen bepaald: dat het krijgsvolk zoo spoedig mogelijk moest doortrekken, zonder een uur langer dan noodzakelijk was op eene plaats te blijven, en indien het bij de ingezetenen zou worden ingekwartierd, men dezen geen schade mocht berokkenen, op poene van lijfstraf. De officieren moesten aan hunnen bevelhebber verslag doen van al hetgeen voorgevallen was. Het krijgsvolk moest zich tevreden stellen met een maaltijd en redelijken kost met een pot bier voor iederen soldaat ²⁾, terwijl uitdrukkelijk verboden wordt wijn,

¹⁾ Men zie slechts: Groot Pl. boek:

II 111, 123, 126, 130, 143, 146, 150.

III 151, 190. IV 164. V 136, 240. Velen meenden evenwel, zoals Duyck zegt, dat het aan plakkaten niet ontbrak, maar wel aan het onderhouden daarvan, en dat de Staten daar zelf niet genoeg voor waakten. Zie de inleiding op het journaal van Anthonis Duyck door Lodewijk Mulder, bl. 117 en 118.

²⁾ Het bier behoorde in die dagen tot de eerste behoeften van het leger. Zoo vinden wij op eene lijst van de wagens, die in 1606 de troepen te velde volgden (Militaris Instructiën en ordonnantiën, bl. 27) vermeld 120 wagens „om het bier te voeren.” Bij inkwartiering had de soldaat altijd recht op een of twee potten bier, terwijl in verscheidene brieven van 1591, waarin de groote ellende wordt beschreven, welke het leger van Parma in de Betuwe had geleden, opzettelijk als bewijs daarvoor wordt medegedeeld, dat de soldaten geen bier hadden, maar genoodzaakt waren, water te drinken. (Zie inleiding op het journaal van Duyck door L. Mulder bl. 121 in de noot).

brandewijn, tabak of vreemde biersoorten te schenken, op straffe van niet te worden vergoed. De inwoners waren bevoegd, de soldaten welke zich gedroegen „tegen de order van het land” en hun overlast aandeden, te vatten en over te leveren aan den Raad van State. De aanvraag tot inkwartiering moest geschieden aan den burgemeester of aan een lid van de regeering op vertoon van de marschorder. Weigerde men deze te toonen, dan was niemand verplicht krijgsvolk op te nemen. De bevelhebbers moesten vervolgens, zoowel de plaats, waar aan het krijgsvolk onderhoud was verschafft, als het uur van zijn vertrek, op de „passcedel” laten aantekenen¹⁾.

De vrede van Munster had een algemeene vermindering in de strijdkrachten van de Republiek ten gevolge. De belangen van het leger geraakten geheel op den achtergrond, en het plakkaat van den 16 Juni 1667 onthief de inwoners voorzeker in menig opzicht van de op hen rustende verplichtingen.

De Staten-Generaal bepaalden²⁾, dat het krijgsvolk nooit meer dan één nacht op dezelfde plaats zou mogen ver-

¹⁾ Dit plakkaat werd met enkele wijzigingen op 22 Januari 1604, 24 Juni 1606, 13 Mei 1607, 6 April 1629, 15 November 1631, 10 Maart 1635 en 11 December 1642 door de Staten-Generaal herhaald.

²⁾ Groot Pl. boek III 151 en v. Zurck-Codex Batavus bl. 731. — Hoe zelden in die dagen verandering van garnizoën plaats vond, verhaalt ons DE GOURVILLE in zijne Mémoires, zie hierover Bijlage B.

toeven, en dat het zich zoowel op het platte land als in de steden zou moeten tevreden stellen „met accomodatie in de kerken of andere publieke huizen,” en met het aldaar aan hen verschafte brood, kaas en bier. De Staten van de provincie, door welke de troepen heentrokken, zouden voor de schadeloosstelling zorg dragen.

Willem III bracht ook hierin verandering. Na reeds in 1675 het meest dringende te hebben geregeld, stelde hij op den 28 November 1684 het reglement¹⁾ vast, „waarnaar zich de troepen zoo te voet als te paard marcherende of logerende praeciselyk zullen hebben te gedragen.” Volgens dit reglement geschiedde de regeling der inkwartiering door het gemeentebestuur. Geen krijgsvolk zou mogen worden ingekwartierd, zoolang de patenten niet waren overgegeven met aanwijzing van het aantal manschappen en paarden, en van den naam des bevelhebbers, zie art 1; het gemeentebestuur had zorg te dragen dat de troepen bij de ingezetenen, of in daartoe geschikte gebouwen werden gehuisvest, art. 2; werd aan de vorderingen geen gevolg gegeven door de inwoners, zoo moesten de militairen hunne klachten doen bij den kommandeerenden officier, „welke alsdan te zamen met het ge „meentebestuur, en niet afzonderlijk of naar zijn particu „lier goedvinden, zal stellen de noodige orders, op poene

¹⁾ Gr. Pl. boek IV 164.

„van cassatie voor de officieren ter contrarie doende, en „van lijfstraffe voor onder-officieren en gemeenen,” art. 3; vóór het vertrek der troepen moest alles worden afbetaald, „wordende anders de betaling aan den commandeur deren officier op diens kosten verhaald”, art. 6¹⁾.

Met wijziging van de woorden „Zijne Hoogheid” in die van „H. M. H.”, werd dit reglement bij „nadere Order” van 11 April 1704²⁾, in zijn geheel, door de Staten-Generaal herhaald.

Transport-middelen. — Zoo menigmaal middelen van vervoer werden gevorderd, moesten deze door de stedelijke overheid worden verstrekt. De burgemeesters hadden zorg te dragen, dat de voertuigen op het bepaalde uur en ter bestemde plaats aanwezig waren; daarbij werden een of meer conducteurs gevoegd, die de wagens aan de commissarissen voor de monsteringen moesten overgeven. Bij order van 28 November 1684³⁾ bepaalde Willem III, dat geen wagens of karren verder mochten worden medegevoerd, dan waar men het krijgsvolk dien avond zou inkwartieren, met uitzondering slechts van dat voertuig dat

¹⁾ De meeste dezer bepalingen worden teruggevonden in het reglement door het Uitvoerend Bewind bij public. van 29 Augustus 1799 afgekondigd.

²⁾ Gr. Pl. boek V 136.

³⁾ Gr. Pl. boek IV 164.

men van de inwoners had gehuurd, waarvoor eene schadevergoeding van f 5 daags zou worden uitgekeerd. De wagens mochten verder niet boven een gewicht van 700 pond worden bezwaard, terwijl voor het verlies van paarden en wagens de schade terstond door den commandeerenden officier moest worden vergoed.

Deze voorschriften voor het verstrekken van transporten, benevens enkele afzonderlijke bepalingen werden later te zamen gevoegd bij instructie voor de conducteurs der karren en paarden, van 17 April 1747¹).

Volgens dat reglement moest steeds bij loting worden beslist, wie de kar en wie het paard zou verschaffen, indien de inwoners niet beide konden leveren. De conducteurs en voerlieden moesten zelf in hun onderhoud en dat der paarden voorzien. De daarin opgenomen schadevergoeding werd bij reglement van 12 April 1748²) herzien en vastgesteld voor eene kar met één paard op f 1,50, met twee paarden op f 2,50 voor elken dag.

Wanneer wij het bovenstaande samenvatten, dan mogen wij concluderen, dat het recht van inkwartiering in onze voormalige Republiek volkommen erkend was; de patenten werden gevorderd, het krijgsvolk had zich met den kost

¹) Gr. Pl. boek VII 319.

²) Gr. Pl. boek VII 371.

der ingezetenen tevreden te stellen, en schadeloosstelling werd verleend of door de provincie, welke in het onderhoud der troepen voorzag, of door het gewest, waar zij zich ophielden. Voor de verstrekte transporten had hetzelfde plaats.

De regeling was dus in het algemeen zoo, dat eenerzijds de behoefté van den krijgsdienst werd bevredigd en anderzijds zoo veel mogelijk waarborg gegeven voor dien eerbied van persoon en goed, waarop men in ons vaderland zeker niet minder dan ergens elders prijs stelde.

b. 1795—1813.

Als eene van de vele veranderingen, welke ons staatsbestuur tengevolge der gebeurtenissen van 1795 onderging, kwam voor den Raad van State het Comité tot de algemeene zaken van het bondgenootschap te Lande in de plaats. Dit comité stelde in Juni 1796 een Marschreglement vast, dat spoedig tot zoo veel misbruiken aanleiding gaf, dat men, ter tegemoetkoming aan de vele bezwaren, bij Publicatie van 23 September 1796 de inkwartiering tot hoogstens twee dagen moest beperken¹⁾.

¹⁾ „ Dat het Marschreglement, den 30 Junij l.l. gearresteerd, hoewel

Na drie jaren strijdens kwam eindelijk de Staatsregeling van 1798 tot stand. De eenheid van den Nederland-schen Staat werd nu erkend, en een Vertegenwoordigend Lichaam met een Uitvoerend Bewind van vijf leden bekwam de macht in handen. Onder deze constitutie ontstond een Reglement voor het krijgsvolk op marsch, dat bij publicatie van 29 Augustus 1799 afgekondigd werd ²⁾. In navolging van hetgeen bij de Fransche legers plaats vond, zouden ook de troepen van de Bataafse Republiek op marsch voor rekening van den Staat van levensmiddelen worden voorzien. Voor de levering daarvan zorgden aannemers. Bleven deze in gebreke, zoo geschiedde de uitdeeling door de gemeentebesturen naar het tarief, waartoe de aannemers zich hadden verbonden. Het gouvernement stelde deze schadeloos, en verhaalde zijne voorschotten op die aannemers ³⁾. De geheele regeling geschiedde overigens door het geneentebestuur.

„hetzelve exactelijk moet worden naargevolgd, echter niet verder moet worden geëxtendeerd, dan de ware bedoeling daarmede is geweest, en „alzoo niet langer dan een verblijf van hoogstens **TWEE DAGEN** voor een „marschverblijf moet worden geconsidereerd.”

²⁾ Recueil van Ordres door J. H. Kesman bl. 45—52.

³⁾ Zie art. 5 van het reglement van 29 Augustus 1799. De meeste bepalingen van dit reglement zijn geheel gelijkluidend aan die, welke wij in het reglement van 28 November 1684 hebben opgenoemd. Kortheidshalve verwijzen wij daarnaar.

Dit reglement werd bij Publicatie van 11 Februari 1801 door het Vertegenwoordigend Lichaam gerenoveerd ¹⁾), en bij publicatie van 23 Februari 1802 door het Wetgevend Lichaam gecontinueerd.

Koning Lodewijk kwam hierin verandering brengen. Met intrekking van het Marschreglement van 29 Augustus 1799, bepaalde hij bij K. besluit van 4 Januari 1809 ²⁾), dat alle militaire corpsen, op vertoon van hun marschorder, door de zorg van den Burgemeester, overeenkomstig het decreet van 11 Juli 1807 n°. 37 ³⁾ zouden worden gehuisvest en behoudens eene billijke schadeloosstelling gevoed. Onderofficieren en soldaten hadden recht op huisvesting en voeding, officieren alleen op huisvesting. Het bedrag der schadeloosstelling moest door den bevelhebber ter beschikking worden gesteld van den burgemeester, en door diens tusschenkomst aan de belanghebbenden worden uitbetaald. De bevelhebber had verder zorg te dragen, dat

¹⁾ Zie van de Poll: Verzameling van wetten en besluiten van 1798—1810 bl. 159.

²⁾ Journaal Militair 1809 bl. 22 seq.

³⁾ Het decreet van 11 Juli 1807 schijnt nooit te zijn afgekondigd. Het onderscheidde de kazernering der troepen in drielerlei soorten:

1^e in gebouwen, welke aan den staat toebehooren;

2^e in gebouwen, aan de gemeentebesturen toebehoorende;

3^e in woningen van bijzondere personen bij gebrek aan kazernen.

Indien dit laatste plaats vond, ontvingen de bewoners eene schadeloosstelling van 12 penningen daags per man, en 7 penningen daags per paard.

het krijsvolk niet meer vorderde, dan waarop het volgens het reglement recht had.

Voor doortrekkende troepen, die alleen huisvesting genoten, werd, wanneer zij niet langer dan twee nachten in dezelfde plaats bleven, niets uitbetaald ¹).

Het besluit van Koning Lodewijk was van korte duur. Holland werd bij Frankrijk ingelijfd, de fransche overheersching bracht ons onder de fransche wetgeving en bij decreet van 8 November 1810 werd de wet van 10 Juli 1791, „concernant la conservation et le classement des Places de „guerre et Postes militaires, la police des Fortifications et „autres objets y relatifs” ²) executoir verklaard, welker 5de titel handelt „du logement des troupes.” Volgens dit reglement hadden de officieren slechts voor drie nachten recht op logement, na verloop van welken tijd zij verder voor hun eigen verblijf moesten zorgen, art. 5; het gemeente-bestuur had zorg te dragen, dat aan de officieren voor verstrekte huisvesting niet te veel gerekend werd, art. 6; bij gebreke van kazernen zouden de in garnizoen komende troepen worden ondergebracht in ledigstaande en daartoe geschikte huizen. Deze huizen moesten door de oorlogscommissarissen worden gehuurd, die daarbij de hulp van het

¹) K. Besluit van 11 Juli 1807.

²) Zie Rondonneau V bl. 229. Fortuyn, verzameling van Wetten en Besluiten dl. I bl. 153—180.

plaatselijk bestuur konden inroepen, art. 8. De verplichting tot het verschaffen van huisvesting rustte verder op alle ingezetenen zonder onderscheid, alleen de „dépositaires de caisses pour le service public,” de „veuves”, en „filles” waren daarvan uitgezonderd, doch onder gehoudenheid om huisvesting bij anderen aan te wijzen, of een zeker bedrag te betalen, dat het gemeentebestuur vaststelde, art. 9.

Transport-middelen¹⁾. — Volgens het Marschreglement van 1809 moesten de op marsch benoodigde voertuigen, terstond door de troepen aan de gemeentebesturen worden betaald, art. 11; voor elken wagen, bespannen met twee paarden werd één gulden, voor elke kar met één paard vijftien stuivers per uur uitgekeerd, art. 13. Indien op de plaats der bestemming de vereischte middelen voor verder vervoer niet te bekomen waren, mocht de bevelhebber deze, of indien men ze niet alle behoefde een deel dier wagens, bij loting aan te wijzen, tot de volgende plaats in dienst houden. De geleiders ontvingen door tusschenkomst van den burgemeester gratis huisvesting en stalling, art. 10.

Het besluit houdt voorts in bepalingen over het aantal

¹⁾ De voorschriften tot het verstrekken van transporten volgens het Marsch-reglement van 1799 zijn geheel dezelfde als die van de order van 28 November 1684.

wagens en karren, dat zal mogen worden gevorderd, den daarvoor gevorderden prijs, het pressen van vaartuigen, de betaling van veergelden en tollen, en hetgeen „zal kunnen „worden gedeclareerd, wanneer binnen eenige gemeente, „door of op last van den Minister van Oorlog, manschap „pen, paarden, wagens of karren, hetzij tot het overbrengen „van dépêches, tot voorspan, tot bediening van het geschut, „tot den arbeid aan fortificatiën en dergelijken worden gevorderd.”

Het komt ons daarenboven voor, dat hoe ruime macht de Grondwet van 1806 den koning had toegekend, deze toch zijne bevoegdheid te buiten ging, door het Reglement van Augustus 1799, onder de Staatsregelingen van 1798 en 1801 door de wetgevende macht tot stand gebracht, bij eenvoudig besluit in te trekken, omdat alle bij de invoering der Constitutie van 1806 van kracht zijnde wetten slechts bij eene wet, nimmer bij besluit alleen, mochten ingetrokken of veranderd worden.

c. 1813—1848.

Toen Willem I op 2 December de Souvereiniteit over de Vereenigde Nederlanden aanvaardde, begon hij met alle weerbare manschappen te wapen te roepen¹⁾ en een regle-

¹⁾ Proclamatie van 6 December 1813. St. N°. 17.

ment van algemeene volkswapening vast te stellen. Aan de stedelijke regeeringen droeg hij bij besluit van 26 Juni 1814 №. 1 het kazerneeren der troepen en het stallen der paarden in de garnizoenen op¹⁾). Ten gevolge van dit besluit stelde de commissaris-generaal van oorlog op 30 Juni 1814 vast „het Reglement op de huisvesting van de troepen van den Staat”²⁾, welks zevende Hoofddeel, art. 73—95, handelt „van het logeren bij de inwoners.” Dit reglement bepaalde dat in de steden, waar geen kazernen waren of waar die reeds waren bewoond, het krijgsvolk bij de inwoners „zonder onderscheid, uitzondering of voorrecht” moest worden ingekwartierd, art. 73. De aanvraag geschiedde aan het gemeentebestuur, waaraan in overleg met den commandant der plaats de regeling der inkwartiering was opgedragen, art. 82. De inwoners mochten echter in geen geval van de kamer, waar zij gewoonlijk sliepen, worden beroofd, hoewel dit nimmer voorwendsel kon zijn, om zich aan inkwartiering te onttrekken, art. 81. Het reglement regelde verder uitvoerig wat aan het krijgsvolk moest verstrekt worden, art. 75—79. De verdeeling onder de inwo-

¹⁾ Art. 2 van het besluit van 26 Juni 1814 luidde: „de gebouwen, 's lands eigendom zijnde, welke tot kazernen of militaire stallen worden gebruikt, zullen aan de plaatselijke besturen worden afgestaan, onder den last ze in goeden staat te onderhouden, en tot geen ander doeleinde dan het voormalde te gebruiken.”

²⁾ Nederl. Pand, van Mr. v. Hamelsveld II bl. 73—91.

ners moest zoodanig zijn, dat de soldaten, tot dezelfde compagnie behoorende, zooveel mogelijk in de nabijheid van elkander werden gehuisvest, art. 84 en art. 87. Officieren, die in hunne garnizoensplaats aankwamen, hadden voor drie nachten recht op huisvesting, doch moesten verder op eigen kosten in hun logies voorzien, art. 92¹⁾.

Bij het Marsch-reglement van 3 Augustus 1814²⁾ werd bepaald, dat aan alle militaire korpsen, voorzien van eene inmarschorder, door de zorg van den burgemeester, overeenkomstig het reglement op de kazerneering, huisvesting en behoudens *een billijke schadeloosstelling* voeding zouden worden verleend. De burgemeester was aansprakelijk dat het krijgsvolk behoorlijk van voeding werd voorzien; terwijl de officieren zich op eigen kosten spijs en drank moesten verschaffen, art. 1 en 2.

De last der inkwartiering was alzoo niet verlicht sedert onze bevrijding. Immers de wet van 1791 gaf vrijstelling aan de „dépositaires de caisses pour le service public,” aan „veuves et filles”; het reglement van 30 Juni 1814 sprak van inkwartiering „zonder onderscheid, uitzondering of voorregt.” Alleen vergunde het Besluit van 2 Augustus 1815 (op het Hooger Onderwijs) bij art. 131 de Professo-

¹⁾ Zie de wet van 10 Juli 1791 en het reglement van 23 Mei 1792, Frankrijk bl. 16.

²⁾ Nederl. Pand. II bl. 92—101.

ren, zich van den last der inkwartiering door betaling van eene som gelds, bij wijze van afkoop, te bevrijden.

Heeft de Grondwet van 1815 in dien toestand verandering gebracht?

Art. 212 bepaalde het volgende: „Alle kosten voor de „legers van het Rijk worden uit 's Lands kas voldaan. „De inkwartieringen en het onderhoud van het krijgsvolk, „de transporten en leverantiën, van welken aard ook, aan „'s Konings legers of vestingen, kunnen niet ten laste van „een of meerdere inwoners of gemeenten worden gebracht. „Zoo door onvoorziene omstandigheden zoodanige transpor- „ten of leverantiën van bijzondere personen of gemeenten „worden gevorderd, zal het Rijk dezelve tegemoet komen „en op den voet bij de reglementen bepaald, schadeloos „stellen.”

Tot dit nieuw artikel, zoo verhaalt ons Raepsaet in zijn „Journal des délibérations”, gaf de heer Gendebien als lid der commissie van 1815 aanleiding. Deze wilde namelijk als constitutioneel beginsel hebben aangenomen, dat de staat verplicht zou zijn, voor alle diensten welke aan de legers werden verschaft schadeloosstelling te verleenen¹⁾; waarom

¹⁾ M. Gendebien propose, que par un autre article additionnel, il soit arrêté constitutionnellement, et en principe, qu'il sera donné des indemnités aux habitants pour des prestations militaires. Je l'appuie, et je fais remarquer le besoin de cette mesure, attendu que cette indemnité était stipulée en Flandre par les actes de présentation et acceptation des subsides, et que pour

echter gelijktijdig verboden werd, de ingezetenen met inkwartiering te belasten, blijkt niet¹⁾.

Wat toch zegt art. 212 Grondwet? Het bepaalt, dat geene inkwartiering of onderhoud, geene transporten of leverantiën van ingezetenen of gemeenten gevorderd mogen worden. Alleen voor transporten en leverantiën mocht onder zekere omstandigheden, tegen schadeloosstelling op den voet bij de reglementen bepaald, uitzondering worden gemaakt. Gold toch als algemeene regel: geen last mag worden opgelegd, zoo werd voor een gedeelte van dien last, n.l. voor transporten en leverantiën, eene uitzondering toegelaten. Deze dus, maar geenszins inkwartiering, mochten van de ingezetenen gevorderd worden.

De vraag rijst evenwel: Kan het de bedoeling van de Grondwet zijn geweest, de ingezetenen voor altijd van den last der inkwartiering te ontheffen? Immers de noodzakelijkheid tot huisvesting van het krijgsvolk bij de inwoners bestond toen evenzeer als thans. Is het denkbaar, dat de Staat zich zelf in de onmogelijkheid zou hebben willen brengen om krijgsvolk te verplaatsen? Waarschijn-

cette raison on pourrait trouver matière à révoquer en doute, si cette indemnité est due en vertu de la constitution, qu'ainsi il importe de la rendre constitutionnelle.

¹⁾ Raepsaet noemt het „l'article sur les prestations militaires," maar haalt geen woord aan over „logement et nourriture."

lijk is het niet, maar het stuitte alles op de duidelijke en onwrikbare beteekenis van de Grondwet af.

Weinige weken evenwel na de invoering der Grondwet verscheen het Kon. besluit van 25 October 1815¹), dat bij art. 1 bepaalde: „de verplichting onzer onderdanen om mar-„cherende militaire korpsen en detacheementen, mitsgaders „de ten platten lande kantonnerende troepen van onze armee „te huisvesten en te voeden, wordt ge main tineerd.” Het besluit beveelt voorts, dat de schadeloosstelling waarop de ingezetenen recht hadden „met de meest mogelijke promptitude” zou worden voldaan. De bevelhebber had zorg te dragen, dat vóór het vertrek alles werd afbetaald, de burgemeester, dat de onvermogenden of behoeftigen bij voorraad in staat werden gesteld tot de ontvangst der militairen. Het verschuldigde voor wagens en karren werd ter beschikking gesteld van den burgemeester, ten einde dadelijk na volbrachten dienst aan de belanghebbenden te worden uitbetaald.

Was dit besluit in overeenstemming met de G.W.?

Zeker niet: de behoefte, die tot het besluit leidde, mocht nog zoo dringend zijn, zij kon het grondwettig voorschrift niet ter zijde stellen. Het besluit geeft dan ook den indruk (zoo meent de heer van der Linden)²), dat het enkel be-

¹) Nederl. Pand. dl. II bl. 68.

²) Rechtskundig Tijdschrift, Themis II verz. I p. 16.

stemd was om de inkwartiering in de oude voegen te houden, waaruit art. 212 G.W. haar dreigde te ligten. Want waarom een reglement te handhaven, dat door de Grondwet zelve niet werd aangetast?

Welke van die wetten moest nu door de gemeentebesturen worden toegepast? Welke waren voor de ingezetenen verbindend? Hoe groote onzekerheid daaromtrent bestond, zal genoegzaam uit de volgende onderling afswijkende rechterlijke beslissingen blijken¹), als:

1^e. Een arrest van 21 December 1842 van het hof in Noord-Brabant²), waarbij werd geoordeeld dat geene der bepalingen, reglementen of besluiten betrekkelijk de huisvesting en voeding van de troepen van den Staat, en speciaal ook niet het besluit van 25 October 1815, verbindend waren, dewijl zij slechts in de Staats-Courant, en niet in het Staatsblad geplaatst, en dus niet aangekondigd waren; dat derhalve weigering tot huisvesting en voeding noch misdaad, noch wanbedrijf, noch overtreding daarstelde; dat geene wet het VIA FACTI inkwartieren van soldaten voorschreef, en dit alzoo niet behoorde tot den kring

¹) Over de vele uiteenlopende rechterlijke uitspraken omtrent dit onderwerp, zie men het belangrijk opstel van Mr. G. M. van der Linden in Themis, jaargang 1854 bl. 17—32.

²) Rechtsgeleerd Bijblad 1843 deel 5 bl. 114; Weekblad van het Regt, n°. 360, 3.

der werkzaamheden van den burgemeester of den officier van justitie.

Dit arrest maakte groten indruk. Over drie punten ontstonden thans uiteenloopende gevoelens: 1^e over den zin van art. 210 der GW. van 1840 (= art. 212 GW. v. 1815); 2^e over de vraag of plaatsing in de Staatscourant voldoende was om een kon. besluit voor de ingezeten verbindend te maken; 3^e of de straffen, bepaald bij de wet van 6 Maart 1818 van toepassing waren bij overtreding van verordeningen van vroegere dagteekening dan de GW. v. 1815.

Tegen dit arrest werd een eisch tot cassatie IN HET BE-
LANG DER WET ingesteld.

2^e. Bij arrest van 11 April 1843¹⁾ besliste de Hooge Raad evenals het hof van Noord-Brabant, dat aan het besluit van 25 October 1815 geen verbindende kracht kon worden toegekend, daar plaatsing enkel in de Staats-Courant geen behoorlijke afkondiging was. De Hooge Raad verklaarde echter, dat er een Kon. besluit van 4 Januari 1809 bestond, rakende hetzelfde onderwerp, dat behoorlijk afgekondigd en nimmer ingetrokken was; dat verplichting tot inkwartiering niet vervallen was door art. 210 GW., maar integendeel krachtens art. 2 add. art. der GW. was in stand gebleven; dat de bepalingen van dat besluit alzoo

¹⁾ Weekblad van het Regt n°. 385, 1. Van den Honert, Gemengde Zaken dl. II bl. 334. Nederl. Regtspraak dl. XIV § 55.

waren overtreden en dientengevolge eene straf had moeten zijn uitgesproken, krachtens art. 1 van de wet van 6 Maart 1818.

3e. Bij vonnis van 23 April 1844 ¹⁾ overwoog de rechtbank te Alkmaar, dat volgens de duidelijke bepaling van art. 210 der GW. zonder eenige uitzondering of beperking inkwartiering en onderhoud van krijgsvolk nimmer ten laste van de inwoners konden worden gebracht. Was deze geheele uitsluiting van inkwartiering wellicht minder gepast, in deze leemte kon toch enkel worden voorzien door, overeenkomstig de bepalingen bij de GW. gemaakt, die Grondwet zelve te veranderen, en, zoolang dit niet had plaats gehad, konden geene reglementen tot regeling der inkwartiering van eenige kracht of toepassing zijn.

4e. Het hof in Noord-Holland (met bekrachtiging van het vonnis der rechtbank te Alkmaar) overwoog bij uitvoerig arrest van 23 September 1844 ²⁾, dat de wettelijke bepalingen op het stuk der inkwartiering niet te zoeken waren in het besluit van Koning Lodewijk van 4 Januari 1809 dat door onze inlijving was vervallen, omdat de fransche wet van 10 Juli 1791 de vroeger bestaande verordeningen afschafte; dat het besluit van 25

¹⁾ Weekblad v. h. Regt n°. 501, 3. Regtsgel. Bijblad 1844. VI 464.

²⁾ Regtsgeleerd Bijblad 1845 dl. VII bl. 88. Weekblad v. h. Regt. n°. 555, 2 en 3.

October 1815 daarin geene verandering had gebracht als zijnde van louter administratieven aard, terwijl het daarenboven, als niet behoorlijk aangekondigd, alle verbindende kracht miste; dat verder de wet van 1791 geene straffen op hare overtreding bevatte, terwijl de straffen, bedreigd bij de wet van 6 Maart 1818, daarop niet van toepassing waren, omdat deze alleen konden gelden bij overtreding van algemeene maatregelen van inwendig bestuur (d. z. maatregelen tot uitvoering der wetten en uitgevaardigd door den koning krachtens het recht hem bij de GW. opgedragen) en niet bij overtreding eener wet.

Hoewel op andere gronden, vereenigde het Hof zich dus met het dispositief van het vonnis der rechtbank te Alkmaar.

5e. Een eisch tot cassatie tegen bovengemeld arrest ingesteld werd verworpen bij arrest van den Hoogen Raad van 7 Januari 1845¹⁾ nagenoeg op dezelfde motiven.

De Hoogleeraar van Hall gaf daarop in het Rechtsgeleerd Bijblad²⁾ de punten van verschil op, tusschen het arrest van den Hoogen Raad van 11 April 1843 en dat van 7 Januari 1845.

Daartoe behooren de volgende:

¹⁾ Nederl. Regtspraak, dl. XIX § 68. v. den Honert, Gemengde Zaken dl. VIII bl. 294—301. Weekblad van het Regt n°. 585, 2.

²⁾ Regtsgeleerd Bijblad 1845 dl. VII bl. 83—94.

- a. Bij het arr. van 11 April 1843 werd het besluit van 4 Januari 1809, bij dat van 7 Januari 1845, de Fransche wet van 19 Juli 1791, als de op het stuk van inkwartiering geldende verordening, voorgesteld;
- b. Bij het arr. van 11 April 1843 werd de strafbepaling van art. 1 der wet van 6 Maart 1818 voor toepasselijk gehouden; bij dat van 7 Januari 1845 werd die toepassing bestreden;
- c. Bij het arr. van 11 April 1843 werd het Besluit van 25 Oct. 1815 ter zijde gesteld, als geene verbindende kracht hebbende, omdat het niet in het staatsblad opgenomen was; bij het arr. van 7 Januari 1845 werd dié grond nauwelijks aangevoerd, doch uit de strekking en den inhoud van het Besluit zijne toepasselijkheid bestreden.

Bij beide arresten van den Hoogen Raad was het grondwettige der inkwartiering dus wel erkend, maar de gronden voor het tegendeel aangevoerd waren niet wederlegd. Men mocht dus wel met Thorbecke¹⁾ zeggen:

„Men erkent de onzekerheid van menschelijk recht en „menschelijke wetenschap, wanneer men met art. 210 der „GW. de praktijk, door rechterlijke uitlegging bevestigd, „vergelijkt.”

Heeft nu de G.W. van 1848 in dezen strijd ons eene beslissing gegeven?

¹⁾ Rechtsgel. Bijblad. II. bl. 1.

Bij de 27 ontwerpen tot herziening en wijziging der GW., die op 9 Maart 1848 aan de Staten-Generaal werden aangeboden, stelde de regeering voor, het tweede lid van art. 210 (art. 2 van ontwerp XXIII) te lezen a. v.:

„De ingezetenen en gemeenten zijn, volgens de *bij de wet vast te stellen bepalingen en behoudens schadeloosstelling*, verplicht tot het ontvangen van inkwartiering, „het verstrekken van onderhoud aan krijgsvolk te water „en te land, en het doen van transporten en leverantiën, „van welken aard ook, ten behoeve van de legers en de vestingen. De hoegrootheid der schadeloosstelling wordt „bij de reglementen geregeld.” De reden van de voorgedragen verandering was „om allen twijfel te doen op houden ten aanzien der verplichting tot het ontvangen van militaire inkwartiering.” De verplichting zou nu uitdrukkelijk worden vastgesteld en alles, behalve de regeling der schadeloosstelling, aan de wet worden overgelaten¹⁾.

De staats-commissie nam echter in art. 178 de bepaling van art. 210 geheel onveranderd over; doch voegde er bij „de uitzonderingen voor tijden van oorlog regelt de wet.” Volgens hare meaning waren dus inkwartiering en onderhoud van krijgsvolk uitgesloten, transporten en leverantiën alleen in onvoorzienre omstandigheden en tegen schadeloos-

¹⁾ Handel. over de herz. d. GW. 1848. I. bl. 70.

stelling geoorloofd ¹⁾). Tot toelichting hiervan werd niets aangevoerd.

Hoe was nu de voordracht der regeering? Bij hare aanbieding der twaalf wetsontwerpen liet zij het derde lid van het artikel „de verplichting tot het doen van leverantiën in onvoorzien omstandigheden” weg, zoodat voor vrijstelling der ingezetenen van inkwartiering, transporten en leverantiën, thans een algemeene verbintenis tot het dragen dier lasten, **HET TEGENDEEL VAN DEN IN DE GRONDWET GESTELDEN REGEL, AANGENOMEN WERD** ²⁾). De memorie van toe-

¹⁾ Welke mening Thorbecke voorstond op het stuk der inkwartieringen, blijkt genoegzaam uit het volgende: „Inderdaad is inkwartiering de slechtste „en onrechtvaardigste aller lasten. Aan hem, die inkwartiering niet bij verkiezing neemt, wordt het daaraan verbonden bezwaar met geen prijs ver „goed. Het schijnt voorts zeer wel doenlijk, maatregelen te nemen, dat „garnizoen houdend krijgsvolk in de steden althans, nimmer bij de burgers „worde gelegd. Wellicht eischte een en ander eenige meerdere uitgave ten „ behoeve der gewapende macht. Dan de verhoging der algemeene belas „tingen die hieruit voortvloeide ware een zeer gering, zelfs billijk offer, „ vergeleken bij een ondragelijk en onevenredig drukkend kwaad.” Rechts gel. Bijblad II bl. 7.

²⁾ Art. 10 van het Ontwerp van wet ter herziening van Hoofdstuk VIII hield in, dat art. 210 aldus zou worden veranderd:

„Alle kosten voor de legers van het Rijk worden uit 's Lands kas voldaan. „De inkwartieringen en het onderhoud van het krijgsvolk, de transporten „en leverantiën, van welken aard ook, voor 's Konings legers of vestingen „gevorderd, kunnen niet ten laste van één of meer inwoners of gemeenten „worden gebracht.

„Het Rijk verleent daarvoor schadeloosstelling op den voet in de reglementen bepaald.

lichting sprak alleen van verduidelijking van art. 210 GW., doch verklaarde den zin dier verandering niet¹).

Volgens het Voorloopig Verslag hadden sommige leden de bedenking geopperd, dat indien het 2de lid van het grondwetsartikel, gelijk het was voorgesteld, op zich zelf bleef staan, daarin nog altijd een volstrekt verbod tot het oppellen van inkwartieringen, ten minste in vredetijd, kon worden gelezen, en dus „ook na de invoering der gewijzigde Grondwet, de geschillen op dit punt zouden blijven voortduren.” Andere leden beweerden, dat er tot de regeling van de inkwartiering in haar geheel, de schadeloosstelling daaronder begrepen, behoefte bestond aan eene wet, die zich geenszins tot het regelen der uitzonderingen voor tijden van oorlog behoorde te bepalen. De regeering gaf daarop eene nieuwe redactie²). De Kamer herhaalde hare

„De uitzonderingen voor tijden van oorlog regelt de wet.”

Handel. over de herz. d. GW. 1848. I. bl. 381.

Men zie: Thorbecke, Bijdrage tot de herz. d. GW., blz. 107 en 108.

¹) Handel. o. d. herz. d. GW. 1848. I. bl. 385.

²) „De bedenkingen in het voorloopig verslag tegen art. 10 voorkomende „zijn zeker gewigtig. Het is intusschen volstrekt noodzakelijk, dat de Grondwet bepaaldeelijk **DE VERPLIGTING** der inwoners tot het ontvangen van inkwartiering aanneme, opdat de quaestie daarover nimmermeer kan geopperd worden. Men wil tevens gaarne erkennen, dat het in het algemeen wenselijk en nuttig, en in het bijzonder in verband tot art. 168 der Grondwet „van 1840 als een vereischte kan worden beschouwd, dat de verplichting der inwoners en der gemeenten, waarvan hier sprake is, **BEHOORLIJK** worde „geregeld.”

Handel. over de herz. d. Grondwet 1848. I. bl. 565 en 566.

klacht over onduidelijkheid en artikel 187 kwam alzoo tot stand.

Art. 187 luidt:

„Al de kosten voor de legers van het Rijk worden uit 's Lands kas voldaan¹⁾).

„De inkwartieringen en het onderhoud van het krijgs-, volk, de transporten en leverantiën, van welken aard „ook, voor 's Konings legers of vestingen gevorderd, kunnen niet dan tegen schadeloosstelling, op den voet in de „reglementen bepaald, ten laste van één of meer inwoners „of gemeenten worden gebracht.

„De uitzondering voor tijden van oorlog regelt de wet.”

¹⁾ Niettegenstaande de stellige bepaling van de Grondwet van 1815, onveranderd in de Grondwet van 1840 en 1848 overgenomen, bleef de kazerneering ten laste der gemeenten volgens het besluit van den Souvereinen Vorst van 26 Juni 1814 gehandhaafd. Dat besluit welks geldigheid herhaaldelijk was in twijfel getrokken, als zijnde niet in het Staatsblad opgenomen en den Raad van State daarover niet gehoord (zoals art. 32 Grondwet van 1814 voorschreef), bleef nochtans tot 1859 bestaan. Sedert dien tijd worden de kazernen door het Rijk onderhouden.

De regeering heeft echter in eene schadeloosstelling voor kosten, door de gemeenten vroeger ten behoeve der kazerneering gemaakt, niet willen treden.

VIERDE HOOFDSTUK.

WET VAN 14 SEPTEMBER 1866 STBL. N°. 138.

De oude twist was dan beslecht; het beginsel: algemeene verplichting voor de ingezetenen tot het verschaffen van huisvesting, transporten en leverantiën in art. 187 G.W. opgenomen. Aan den gewonen wetgever verbleef de uitwerking. Doch ook hierbij, evenals bij zoo menige andere regeling, bleek het, dat de eigenlijke zwarigheden zich eerst later zouden voordoen, eensdeels omdat niet allen dezelfde denkbeelden koesterden omtrent de wijze waarop het beginsel moest worden toegepast, ten andere omdat de woorden voor geheel verschillende uitlegging vatbaar waren. Gemis aan overeenstemming tusschen regeering en vertegenwoordiging werd zoodoende oorzaak, dat eerst na verloop van achttien jaren aan dien onregelmatigen toestand een einde kwam.

Het navolgend overzicht, van hetgeen ten opzichte van de vroegere wetsontwerpen heeft plaats gehad, moge hier eene plaats vinden.

In de zitting van 1851—1852 werd het eerste ontwerp van wet, houdende enige bepalingen ter uitvoering van art. 187 der Grondwet, en bestaande uit 6 artikelen, bij Koninklijke boodschap van den 15den December 1851 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal aangeboden.

Dit wetsontwerp, waarvan de Memorie van Toelichting ondertekend was door den Minister van Oorlog van Spengler, ging uit van het beginsel, dat art. 187 der Grondwet de regeling van de inkwartieringen, de transporten en leverantiën aan het uitvoerend gezag heeft opgedragen, terwijl de wetgever alleen behoeft op te treden tot het regelen der uitzondering op het aangenomen beginsel van verschuldigde schadeloosstelling, voor tijden van oorlog vervat in het 3de lid van art. 187.

Bij art. 5 werd dan ook bepaald, dat in tijden van oorlog voor de huisvesting van het krijgsvolk geene schadeloosstelling zou worden gegeven.

Maar bovendien werd de tusschenkomst des wetgevers nog noodig geacht, ten einde te waken voor de behoorlijke uitvoering van de door het uitvoerend gezag opgelegde verplichtingen. Immers werd bij art. 1 de bevoegdheid verleend aan hem die de opvordering gedaan had, om bij de nalatigen of weigerachtigen de inkwartiering te be-

werkstelligen, de vereischte middelen van vervoer tot het doen van transporten en de benodigde leverantiën te nemen of te doen nemen.

Bij art. 2 werd de macht gegeven om de woningen der ingezetenen tot dat einde binnen te treden.

Verder werd geboden de middelen van vervoer, die krachtens art. 1 tegen den wil van den eigenaar waren in gebruik genomen en welke deze in gebreke bleef terug te nemen, tegen betaling der kosten gevallen op de terugleiding, de verpleging en bewaring sedert dat zij in gebruik genomen waren, zoo spoedig mogelijk te verkopen.

Ook werden de militaire bevelhebbers nog bevoegd verklaard, belemmering door tolgaarders, enz. uit den weg te ruinen, terwijl het eindelijk aan den Koning werd overgelaten te bepalen, welke tijden in den zin dezer wet als tijden van oorlog moesten worden aangemerkt.

In het verslag der Commissie van Rapporteurs van 26 Maart 1852 meende de meerderheid der leden in één afdeeling, dat de regeling der inkwartiering en verdere verstrekkingen ook voor TIJDEN VAN VREDE bij de wet moest geschieden, in de eerste plaats omdat bij eene wet moest worden beslist, of van de bij art. 187 der Grondwet in het algemeen gegeven bevoegdheid ¹⁾ werkelijk ge-

¹⁾ Art. 187 G.W. zegt niet: de inkwartieringen enz. zijn ten laste van

bruik zou worden gemaakt, en, zoo ja, in welke mate.

Het woord **reglementen** in de 2de alinea werd verder geacht alleen betrekking te hebben tot de schadeloosstelling (wegens het onmiddelijk verband, waarin daar schadeloosstelling en **reglementen** met elkander staan), terwijl de 3de alinea van art. 187 niet beschouwd moest worden als eene tegenstelling van het bepaalde in de onmiddelijk voorafgaande alinea, maar als uitdrukkende de bijzondere bezorgdheid van den grondwetgever om te voorkomen, dat ook voor tijden van oorlog, zonder de tusschenkomst der wet, werd afgeweken van de wettelijke regeling, welke voor gewone tijden zou worden daargesteld. In de andere afdeelingen werd deze beschouwing niet ter sprake gebracht.

Behalve bedenkingen van minder belang op de afzonderlijke artikelen, werd de gestrengheid der voorschriften van het ontwerp afgekeurd, en tevens opgemerkt, dat in het stelsel der regeering omtrent de uitlegging van art. 187 der Grondwet in het wetsontwerp enkel eene regeling voor oorlogstijden behoorde te worden aangetroffen.

Door het aftreden van den Minister van Oorlog werd in die zitting aan de zaak geen verder gevolg gegeven. Eene Koninklijke boodschap van 19 October 1852 bracht

een of meer inwoners of gemeenten, maar: „de inkwartieringen . . . kunnen ten laste van een of meer inwoners of gemeenten worden gebracht.”

in de volgende zitting een nieuw wetsontwerp ter tafel, nagenoeg geheel gelijkluidend met het vorige¹⁾), terwijl bij de Memorie van Toelichting in eene wederlegging van het verslag op het vorig wetsontwerp werd getreden. De regeering verklaarde op nieuw, dat art. 187 G.W. in de eerste alinea een algemeen beginsel stelde; dat het in de tweede de uitvoering van dat beginsel regelde voor de gevallen, waarin de inkwartieringen ten laste van een of meer inwoners of gemeenten worden gebracht; dat in de derde alinea eindelijk de wetgever opgeroepen werd, om de uitzondering voor tijden van oorlog te regelen. Deze tegenstelling bepaalde de taak der wetgevende macht tot den toestand van uitzondering en zij had dus, volgens de Grondwet, met het onderwerp der twee eerste alinea's niets te doen. Verder meende zij dat de redactie en vooral de interpunctie (de komma achter het woord SCHADELOOSSTELLING) er toe leidde om aan te nemen, dat de volgende woorden: **OP DEN VOET IN DE REGLEMENTEN BEPAALD** niet alleen de schadeloosstelling, maar ook de inkwartieringen, betroffen.

In het Voorloopig Verslag van 26 Januari 1853 bleek dat het gevoelen der ÉÉNE afdeeling van het verslag van 26 Maart 1852, omtrent de noodzakelijkheid eener wetelijke regeling van het onderwerp **OOK VOOR TIJDEN VAN**

¹⁾ Art. 6, hetwelk aan den Koning overliet om te bepalen, wat in den zin dezer wet tijden van oorlog waren, was in dit ontwerp niet opgenomen.

VREDE, het algemeen gevoelen der afdeelingen geworden was, en uitvoerig werd de stelling ontwikkeld, dat, in strijd met de opvatting der regeering, art. 187 der Grondwet eene wettelijke regeling van het geheele onderwerp toeliet en medebracht. Dit bleek o. a. duidelijk, wanneer men de onderdeelen van het artikel in hunne samenhang beschouwde. Het 1ste lid: „Al de kosten voor de legers van het Rijk worden uit 's Lands kas voldaan,” stelt een algemeen beginsel vast, dat bij de wijzigingen, die de Grondwet heeft ondergaan, onveranderd is gehandhaafd. Het 2de lid regelt de uitvoering van dat beginsel voor de gevallen, waarin de inkwartieringen ten laste van één of meer inwoners of gemeenten worden gebracht. Wanneer de regeering nu hier twee voorwaarden aanneemt, namelijk schadeloosstelling en regeling, niet enkel van die schadeloosstelling, maar van de geheele toepassing der bepaling bij reglement, zoo brengt zij in dat 2de lid een zin, die er niet in ligt. Hare opvatting zou dan alleen juist zijn, wanneer het 2de lid van art. 187 luidde: „De inkwartieringen kunnen niet dan tegen schadeloosstelling en op den voet in de reglementen bepaald, ten laste van inwoners of gemeenten worden gebragt.” Dit voegwoord EN ontbreekt echter: er is dus slechts één voorwaarde gesteld, namelijk: schadeloosstelling op den voet bij de reglementen bepaald.

Bij de Memorie van Beantwoording van 7 April 1853

werd even uitvoerig door de regeering hare uitlegging van art. 187 der Grondwet verdedigd en gehandhaafd. Ten slotte gaf de regeering evenwel te kennen, dat zij, lettende op de minder duidelijkheid van het artikel, niet ongenegeen zou zijn, ter bevordering van het gemeen overleg, op hare opvatting terug te komen, wanneer het blyken mocht, dat de Tweede Kamer algeeneen van gevoelen was, dat art. 187 der Grondwet eene regeling bij de wet ook voor **TIJDEN VAN VREDE** toeliet of vorderde.

In het Eindverslag der Commissie van Rapporteurs van 19 April 1853 verklaarde deze als haar eigen oordeel, dat zij door de van regeeringswege aangevoerde gronden niet was teruggekomen van haar gevoelen omtrent de uitlegging van art. 187 der Grondwet en omtrent het wenschelijke eener wettelijke regeling van het onderwerp ook voor tijden van vrede, met uitzondering van het bepalen der schadeloosstelling, hetgeen aan de reglementen was overgelaten.

De spoedig daarop gevolgde ontbinding van de Tweede Kamer der Staten-Generaal verhinderde eene verdere behandeling van het wetsontwerp.

In de volgende zitting werd daarop bij Koninklijke boodschap van 22 September 1853 een nieuw wets-ontwerp ingediend. In de Memorie van Toelichting gaf de regeering te kennen, dat zij twee vraagpunten aan een wettelijke oplossing wilde onderwerpen, te weten:

1e. door wien de opvordering tot inkwartiering moest geschieden;

2e. hoe in geval van weigering moest worden gehandeld.

Al het overige moest aan reglementaire bepalingen worden overgelaten, als betreffende bloote uitvoering van het beginsel in de Grondwet opgenomen. Zoo werd in art. 1 bepaald, dat de vordering aan de ingezetenen tot inkwartiering zou geschieden door de burgerlijke overheid; maar bij artt. 2 en 3 werden de militaire gezagvoerders gemachtigd, bij weigering of ontstentenis van het burgerlijk gezag en bij dringende behoefté, zelven de vordering te doen en zoo noodig feitelijk te bewerkstelligen. De overige vijf artikelen waren nagenoeg gelijkluidend met die van het vorig wets-ontwerp.

Bij het Voorloopig Verslag van 5 October 1853 werd door vele leden opnieuw de door de regeering voorgestane uitlegging van art. 187 der Grondwet bestreden. Overigens werd, behalve ondergeschikte aanmerkingen op de bijzondere artikelen, hoofdzakelijk opgekomen tegen de aan de militaire bevelhebbers gegeven bevoegdheid om zelf-handelend op te treden, hoewel het ook niet ontbrak aan verdedigers van de bedoelde bepaling.

In het Eindverslag van 11 November 1853 verklaarde de meerderheid der Commissie, dat zij voor eene wettelijke regeling van het geheele onderwerp gestemd bleef, en dat

de van regeeringswege gegeven ophelderingen de bestaande bezwaren niet hadden weggenomen.

In de zitting van 10 Maart 1854 kwam het wets-ontwerp in openbare discussie. Op art. 1 werden twee amendementen voorgesteld. Het eerste amendement (van den heer Wintgens) bepaalde, dat de reglementen, behalve de schadeloosstelling, de vrijstellingen zouden regelen en bovendien voorschriften inhouden, dat de last gelijkmatig onder de inwoners zou worden verdeeld. Het tweede amendement (van den heer de Brauw) strekte om als art. 1 op te nemen de regeling VAN DE INKWARTIERINGEN IN HET ALGEMEEN.

Dit laatste werd met 39 tegen 26 stemmen aangenomen, waarop de regeering het wetsontwerp introk.

Gedurende vele jaren is dit onderwerp daarop ongerekeld gebleven. Men hield zich aan de besluiten van 3 Aug. 1814 en van 25 October 1815, terwijl, wat de transporten betreft, bij missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 26 Juli 1862 nog de toepassing werd aanbevolen van het Keizerlijk Decreet van 3 Augustus 1808, „*contentant des dispositions pénales pour refus de voitures et de chevaux destinés aux transports militaires* ¹),“ welk decreet door den Hoogen Raad bij arrest van 30 Januari 1849 gehandhaafd werd ²).

¹) Rondonneau, Collection des lois françaises, deel V bl. 451. Fortuyn Verzameling v. W. en B. deel III bl. 26.

²) Weekblad van het Regt, n°. 1041. V. d. Honert, Gem. Zaken dl. VIII. bl. 302.

Bij K. boodschap van 5 Juli 1864 werd een nieuw wetsontwerp ingediend. De regeering verklaarde dat haar voordracht moest worden aangemerkt als de vrucht eener nieuwe overweging van de vroeger aangevoerde gronden en bedenkingen. Daarbij was vooral beoogd het vaststellen van bruikbare voorschriften, welke niet alleen zouden voorzien in de behoeften van den tak van algemeen staatsbestuur dien het hier gold, maar die tevens ten behoeve van de ingezetenen zooveel mogelijk waarborgen zouden leveren tegen misbruik.

De regeering koesterde verder de hoop, dat het eindelijk mocht gelukken de reeds zoolang beproefde regeling van dit moeielijke onderwerp tot stand te brengen. Die regeling was een bepaalde behoefté geworden. Tengevolge namelijk van de bekende uitspraken der rechterlijke macht was het gansche onderwerp in een onzekereren toestand gebracht, eene onzekerheid die vooral bestond voor de strafbepalingen, bestemd om onwilligen tot het nakomen der op hen rustende verplichtingen te nooddzakken. Dit had dan ook aanleiding gegeven tot bezwaren, en dat deze niet nog talrijker waren, ineende men dat alleen te danken was aan een prijzenswaardigen eerbied voor hetgeen ten dezen opzichte sedert jaren had plaats gehad, en aan het besef van de groote ongelegenheden en nadeelige gevolgen voor het algemeen belang, welke uit eene weigering op uitgebreide schaal zouden voortvloeien.

In den loop des tijds had een milder interpretatie der Grondwet op dit punt ook bij de regeering veld gewonnen. De voordracht strekte tot regeling van het geheele onderwerp en handelde over „de inkwartieringen en het onderhoud van het krijgsvolk, de transporten en leverantien voor de legers en versterkte plaatsen gevorderd in tijden van vrede.”

Het ontwerp, dat tengevolge van de sluiting der zitting onafgedaan bleef, werd bij K. boodschap van 3 October 1864 weder ingediend. Uit het Voorloopig Verslag van 15 December 1864 bleek, dat velen zich niet konden vereenigen met het denkbeeld om de regeling der schadeloosstelling geheel aan het uitvoerend gezag over te laten. Eenigen verlangden algehele regeling bij de wet, ook om te veelvuldige veranderingen te voorkomen. Anderen meenden zoo ver niet te mogen gaan, eensdeels wegens een tegenovergestelde opvatting van art. 187, ten andere omdat de wetgever toch niet kan afdalen tot taxatie van de waarde en regeling van de prijzen der voorwerpen. Ook moesten de tarieven naar tijdsomstandigheden gemakkelijk kunnen gewijzigd worden. Deze leden wenschten alleen eene bepaling in de wet, dat in den regel de schadeloosstelling zou zijn VOLKOMEN. Een derde meening kwam hierop neer, dat men volstaan kon met te bepalen, dat Gedeputeerde Staten zouden worden gehoord op de tarieven, die toch altijd krachtens art. 72 der Grondwet aan de overweging van den Raad van

State moesten worden onderworpen, tenzij men mocht verkiezen bij de wet de vaststelling van deze tarieven aan die Staten op te dragen.

Een gewijzigd ontwerp werd bij een Memorie van Beantwoording van 18 April 1865 aangeboden¹⁾.

In het zittingjaar 1864—1865 kwam het wetsontwerp niet in openbare discussie, zoodat door eene Commissie van Rapporteurs op 17 November 1865 op nieuw een Voorloopig Verslag werd uitgebracht.

Inmiddels was het Ministerie afgetreden. Maar het nieuwe Kabinet, het wets-ontwerp van het vorig Bewind overnemende, zond in het begin van Augustus 1866 aan de Staten-Generaal een zaakrijke Memorie van Beantwoording, ondertekend door den Minister van Oorlog en den Minister van Binnenlandsche Zaken met een nader gewijzigd ontwerp van wet, tevens met aandrang verzoekende om deze aangelegenheid niet langer onafgedaan te laten.

De Tweede Kamer stelde het ontwerp den 17 Augustus 1866 aan de orde. De algemeene beraadslaging was van geen langen duur, en na het opnemen van eenige wijzigingen, werd het ontwerp met 39 tegen 5 stemmen aangenomen.

¹⁾ In deze Memorie van Beantwoording werd door de regering een beknopt historisch overzicht gegeven van hetgeen ten opzichte van de vroegere wetsontwerpen was geschied.

In de eerste Kamer werd het ontwerp den 13 September 1866 met algemeene (26) stemmen aangenomen.

Bij de *wet van 14 September 1866 (St. no. 138)* werden alzoo vastgesteld de bepalingen betrekkelijk „de inkwar-tieringen en het onderhoud van het Krijgsvolk, en de trans-porten en leverantiën, voor 's Konings legers of vestingen „gevorderd.”

Ter uitvoering van deze wet, werden bij K. Besluit van 29 Maart 1867 (St. no. 18) de reglementaire bepalingen vastgesteld.

De wet van 1866 is verdeeld in vier hoofdstukken:

Hoofdstuk I bevat algemeene bepalingen, strekkende ter definitie van het in de wet voorkomende woord: *krijgsvolk*, en van de verdeeling daarvan in drie categoriën: *in garnizoen, gekantonneerd en op marsch*.

Hoofdstuk II regelt het onderwerp voor tijden van vrede; hoofdstuk III voor tijden van oorlog; terwijl hoofdstuk IV voorziet in de gevallen, waarin aan de vorderingen geen gevolg gegeven wordt. Het hoofdbeginsel van de wet is om de ingezetenen zoo min mogelijk rechtstreeks in betrekking te stellen met het militair gezag, maar de zorg van de naleving der hun opgelegde verplichtingen over te dragen op den burgemeester, die alzoo als bemiddelaar tusschen de militaire autoriteiten en de burgers zal optreden.

Vandaar het onderscheid: de militaire autoriteit doet de aanvraag, de burgemeester de vordering aan de inwoners.

De verplichting voor de ingezetenen bestaat in:

1^e het verschaffen van huisvesting, met of zonder voeding;
2^e het stallen van dienstpaarden;
3^e in bijzondere omstandigheden, het verschaffen van spijs en drank, zonder huisvesting en stalling.

Deze verstrekkingen geschieden voor:

1^e krijgsvolk op marsch of gekantonneerd;
2^e krijgsvolk in garnizoen, maar alleen dan, indien door onvoorziene omstandigheden de kazernen geheel of gedeeltelijk onbruikbaar zijn geworden of geene genoegzame ruimte bevatten.

Volgens art. 17 der wet worden door burgemeester en wethouders lijsten opgemaakt, waarop de namen voorkomen van hen, die voor het verleenen van inkwartiering en onderhoud in aanmerking komen, met aanduiding van de mate, waarin ieder hunner, naar gelang van de beschikbare ruimte zijner woning, geacht wordt daarin te kunnen voorzien. Deze lijsten worden jaarlijks, kort na het tijdstip, dat volgens plaatselijk gebruik als de algemeene verhuisstijd kan worden aangemerkt, herzien en aangeplakt, en tevens ter Secretarie, voor de belanghebbenden ter inzage nedergelegd. De bezwaren tegen die lijsten ingebracht zijn ter beoordeeling van den burgemeester, en wanneer

diens uitspraak niet voldoende geacht wordt, later van den raad der gemeente.

De verplichting om inkwartiering te verschaffen rust op de bewoners van alle huizen (met uitzondering van die, waar geen mannelijke personen boven de 20 jaren aanwezig zijn) die in de personele belasting zijn aangeslagen. In een vroeger ontwerp van wet las men, dat de inkwartiering kon plaats hebben bij de bewoners van alle huizen, die voor de huurwaarde in de personele belasting bijdroegen, maar aangezien de bewoners van bovenhuizen, welke geen bijzonderen opgang hebben, niet voor de huurwaarde in de personele belasting afzonderlijk worden aangeslagen, maar de benedenbewoner alsdan voor het geheele huis aangeslagen staat, bleek eene wijziging in art. 13 noodig, ten einde ook de bewoners van die bovenhuizen tot het ontvangen van inkwartiering te kunnen verplichten. Dientengevolge werd in de nieuwe redactie van art. 13 gesproken van den aanslag der woningen zelve.

Wanneer het Rijk niet zelf voor de transporten zorg draagt, en ook van wege de gemeente geene schikkingen te dier zake met bijzondere personen getroffen zijn, geschiedt de vordering om in het noodige te voorzien aan de inwoners, die in het bezit zijn van vervoermiddelen, doch in de eerste plaats aan hen, die wegens hun beroep of bedrijf het best in staat zijn aan de vordering te voldoen. Eindelijk is nog de burgemeester bevoegd in onver-

mijdelijke en dringende omstandigheden, zooals bij oproer, van iederen inwoner het doen van leverantiën van welken aard ook ten behoeve van den krijgsdienst te vorderen.

Volgens de wet van 1866 is de beoordeeling van de rechtmatigheid der aanvraag aan den burgemeester opgedragen. De mogelijkheid bestaat dus dat hij weigert aan die aanvraag te voldoen. In dat geval zullen de kosten, ten gevolge van die weigering ontstaan, ten laste komen hetzij van den burgemeester, hetzij van den bevelhebber. In dit geschil tusschen de burgerlijke en militaire autoriteit berust de beslissing bij den Koning, na ingewonnen advies van den Raad van State, terwijl volgens art. 40 van de wet op den Raad van State de beslissing, zoo zij van het advies afwijkt, met de motieven en het rapport van den Minister moet worden openbaar gemaakt.

In het algemeen dient gezegd te worden, dat met lofijke bereidwilligheid, om niet te zeggen gastvrijheid, aan de behoeften van het krijgsvolk zoveel mogelijk door de inwoners wordt voldaan. Bezwaren die zich voordoen betreffen bijna uitsluitend de schadeloosstellingen die voor de gedane verstrekkingen worden uitgekeerd.

Volgens art. 187 al. 2 G.W. wordt de schadeloosstelling geregeld op den voet in de reglementen bepaald. De G.W. heeft bij die regeling, blijkens de tegenstelling met al. 3, alle tusschenkomst van den wetgever willen afsnijden.

Nochtans bestaat er genoegzame waarborg tegen willekeur. Immers in het woord schadeloosstelling ligt opgesloten, dat bij die verstrekt geene schade lijden zal, dat hij dus terug zal krijgen het bedrag door hem gegeven. Maar hoe gaat het in werkelijkheid met deze zaak? Volgens de reglementen wordt slechts 20 cents daags door het Rijk uitbetaald voor huisvesting, 60 cents voor huisvesting met voeding van een onderofficier of soldaat. In de groote steden zullen de kosten veel meer belopen, de inwoners zullen het tekort moeten bijpassen, zoodat voor hen de inkwartiering eene bron is van schade en opoffering, te onbillijker, omdat in de plattelands-gemeenten deze opofferingen minder aanzienlijk zijn of wellicht niet bestaan.

Er is dus geen volledige vergoeding, en wat nog gegeven wordt is ongelijk verdeeld. Wil men dezen last zoo gelijkmatig mogelijk maken, dan ware eene indeeling der steden in klassen (gelijk wij dit in Duitschland en Oostenrijk hebben leeren kennen) of onderscheid tusschen stad en platteland wellicht wenschelijk.

Diezelfde moeielijkheden doen zich voor bij gevorderde transporten. Deze vervoermiddelen worden bij voorkeur gerequireerd van voerlieden, doch deze zijn veelal onbemiddelde personen. Wanneer men nu bedenkt, dat het Rijk voor een wagen met twee paarden en den geleider slechts 25 cents, en voor een kar of wagen met één paard en den geleider 20 cents uitbetaalt, voor iedere mijl af-

stand, dat in geval aan paarden of tuig, voor het transport dienende, schade ontstaat — iets dat toch zoo gemakkelijk gebeurt, omdat beide niet voor soortgelijken arbeid bestemd zijn — geenerlei vergoeding wordt verleend, en dat voor de terugreis alleen de tolgeleden worden uitbetaald, mag dit dan in ernst eene schadeloosstelling heeten? Volgens het Voorloopig Verslag van 16 October 1877 waren ook door eenige leden voorbeelden aangehaald, dat deze lieden eene winstderving ondergingen van *f* 3 à *f* 4 daags. Men had daarom in overweging gegeven, of art. 23 van de wet van 1866 te wijzigen, of de vergoeding te verhoogen. Die opmerking werd in de Memorie van Beantwoording op de begroting van Oorlog van 20 November 1877 door den Minister van Oorlog De Roo van Alderwerelt beaamd. De Minister verklaarde, dat met opzicht tot het bedrag der vergoedingen reeds een onderzoek was ingesteld door de betrokken departementen van algemeen bestuur, met het doel om de noodige gegevens voor eene geheele herziening van het tarief te verkrijgen. Een algemeene verhoging der schadeloosstelling kan dus reeds spoedig worden tegemoet gezien.

Maar heeft men thans de zekerheid, dat ten allen tijde de militairen behoorlijk kunnen worden onder dak gebracht, gevoed en verpleegd? Zijn de middelen voldoende om onwil en verzet te voorkomen? In één woord is nu genoegzaam al datgene verzekerd wat in het belang van den

welstand en de vrije beweging van het leger gevorderd wordt? Deze vragen hopen wij ten slotte nog te beantwoorden.

De buitengewone omstandigheden, waarin Nederland in den zomer van 1870 zoo onverwachts geraakte, brachten de gebreken der wet van 1866 in menig opzicht aan het licht. Was er voorheen slechts dan sprake van oorlogstoestand, wanneer oorlog verklaard of feitelijke vijandelijkheden hadden plaats gegrepen, het bleek thans, dat er reeds vóór dien tijd een samenloop van omstandigheden kan bestaan, die met een oorlogstoestand moet worden gelijk gesteld. Aan de mogelijkheid van zoodanigen toestand was in 1866 niet gedacht.

Is eenmaal de geheele militie bijeengeroepen om ter verdediging van het vaderland op te trekken, dan valt geen tijd meer te verliezen. Alle belemmeringen moeten dan weggenomen en alles zoo ingericht zijn, als bij een mogelijken aanvang van vijandelijkheden wordt vereischt. En toch bleef onze wetgeving, met name art. 31 seq. der inkwartieringswet en art. 73 alinea 3 der onteigeningswet, te dien aanzien een verlamenden invloed uitoefenen. Zal men in een tijd, wanneer ieder oogenblik de strijd kan uitbreken, moeten vragen, of, met het oog op de wet, wel het vereischte

aantal manschappen in deze of gene plaats kan worden onder dak gebracht, of er overeenkomstig de lijsten van inkwartiering wel gelegenheid bestaat voor een geconcentreerd kantonnement, eindelijk of de meest onmisbare voorwerpen wel kunnen gevorderd worden? En nochtans volgt uit art. 31 alinea 1 van de wet van 1866, dat de bepalingen gemaakt voor tijden van oorlog buiten toepassing blijven, zoolang de oorlog niet uitgebarsten is. Moet men dus met het nemen van maatregelen wachten op eene oorlogsverklaring of feitelijke vijandelijkheden, dan komt men te laat.

Uit het mobilisatie-rapport en bijbehorende stukken van 1870 bleek, dat men het leger niet in zoogenaamde „enge kantonnementen” had kunnen opstellen, omdat de inkwartieringslijsten van art. 17 der wet van 1866 niet toelieten meer troepen bij de inwoners in te kwartieren dan in gewone tijden. Dientengevolge waren, om een voorbeeld te noemen, de troepen voor de stelling Groningen-Delfzijl bestemd door de provincie Groningen, ja zelfs in het aangrenzende Drenthe verspreid. En in het geval dat wij verplicht worden onze neutraliteit te handhaven moet het leger in een beperkt gedeelte des lands bijeen gevoegd kunnen worden, en dit kan niet geschieden, zonder de bevolking meer dan in gewone tijden met inkwartiering te bezwaren.

Welke moeielijkheid had men verder niet ondervonden

met de paarden? Terwijl men binnen weinige dagen eenige duizenden paarden noodig had, verkreeg men in 1870 eerst na verloop van verscheidene weken het betrekkelijk niet noenenswaardig getal van 500. En hoe weinige van die aangevoerde paarden waren er bruikbaar, niettegenstaande den burgemeesters was aanbevolen alleen die paarden te doen opzenden, van welke men inocht verwachtten dat zij zouden worden goedgekeurd? Volgens het K. besluit van 29 Maart 1867 n°. 18¹⁾ was het onmogelijk om spoedig het noodige aantal paarden te bekomen, want het beginsel daarin aangenomen bracht mede, dat de keuring en aanwijzing der benoodigde paarden eerst zou geschieden in geval van oorlog, en dan komt men natuurlijk altijd te laat.

In de gebleken leemte zou worden voorzien.

Bij K. boodschap van 24 Mei 1873 werd een ontwerp van wet tot wijziging van eenige bepalingen der wet van 1866 bij de Tweede Kamer ingediend, maar door den opvolgenden Minister Weitzel op 1 Mei 1874 weder ingetrokken. Een nieuw ontwerp van wet dat door den Minister van Binnenlandsche Zaken mede onderteekend was verscheen op 30 Juli 1875. Uit het Voorloopig Ver-

¹⁾ Ten opzichte van het requireeren van paarden heeft het besluit van 29 Maart 1867 thans eene herziening ondergaan in de artt. 12, 15, 16 en 17 bij het Koninklijk besluit van 17 Februari 1875 (Stbl. n°. 19).

slag van 22 December 1875 bleek, dat verscheidene leden, daargelaten de vraag of herziening van de wet van 1866 wel inderdaad noodzakelijk was, van oordeel waren, dat de hoofdstrekking van het wetsontwerp niet met de Grondwet was overeen te brengen. De grondwetgever had, naar hunne meening, bij het laatste lid van art. 187 der Grondwet niet „tijden van oorlog” wel den werkelijk verklaarden oorlog van art. 56 G.W. op het oog gehad, maar niet een tusschenstoestand, die zich kenmerkt door de buitengewone bijeenroeping der militie. De onderscheiding van „oorlog” en „andere buitengewone omstandigheden van art. 184 was in art. 187 niet gemaakt, terwijl art. 188 nog sterker deed uitkomen, dat TIJDEN VAN OORLOG in het onmiddelijk voorafgaand artikel uitsluitend doelen op een werkelijk uitgebroken oorlog. Dit artikel spreekt immers van tijd van gevaar en oorlog, en men mocht dus aan nemen, dat het onder tijd van gevaar juist dien voor 's lands defensie dreigenden toestand verstand, welken dit wetsontwerp niet tijden van oorlog gelijk wilde stellen. Andere leden meenden, dat men bij het operen van dit bezwaar zich op een verkeerd standpunt plaatste. Het kwam hier alleen aan op de vraag, of de Grondwet verbiedt, bij het bestaan der buitengewone omstandigheden van art. 184, ten aanzien van inkwartieringen dezelfde regelen te stellen als in geval van oorlog. Het antwoord op die vraag moet ontkennend zijn.

Eveneens gaf de regeering in de Memorie van Beantwoording te kennen, dat de wetgever eerst dan ongrondwettig zou kunnen handelen, wanneer hij voor andere tijden dan die van oorlog inkwartiering enz., zou toestaan zonder het recht op schadeloosstelling te erkennen, op den voet in de reglementen bepaald.

Het verslag der Commissie van Rapporteurs op het gewijzigd ontwerp van wet werd den 15^{den} Juni 1876 vastgesteld. De daarin door de Commissie voorgestelde amendementen werden door de regeering bij geleidenden brief van 10 December 1876 overgenomen. Het ontwerp werd daarop den 22 en den 27 Maart 1877 in de beide Kamers der Staten-Generaal aan de orde van beraadslaging gesteld en den 29 Maart door den Koning bekrachtigd.

Wet van 29 Maart 1877 (Stbl. n°. 53).

Eenig artikel.

De wet van 14 September 1866 (*Staatsblad* n°. 138) wordt gewijzigd en aangevuld als volgt:

§ 1.

Het tweede lid van art. 30 vervalt.

§ 2.

Art. 31 wordt aldus gelezen:

„Tijden van oorlog, in den zin dezer wet, worden geacht aanwezig te zijn, niet alleen bij uitgebroken krijg, maar

ook zoodra de toestand zoo dreigend voor 's lands defensie is, dat de militie te land door Ons krachtens artikel 184 der Grondwet, hetzij geheel, hetzij ten deeke, buitengewoon is bijeengeroepen, en zoolang die als zoodanig onder de wapenen blijft.

Behoudens de hierna volgende uitzonderingen, gelden al de voorgaande bepalingen dezer wet en dus ook die betreffende het regt op het ontvangen van schadeloosstelling, mede voor tijden van oorlog."

§ 3.

Bij het eerste lid van art. 32 wordt eene nieuwe zinsnede gevoegd; luidende:

„Deze verplichting bestaat alsdan ook ten aanzien van paarden, rund- en ander vee.”

§ 4.

Art. 33 wordt aldus gelezen:

„In tijden van oorlog kan door Ons aan den opperbevelhebber van het veldleger, doch alleen voor zoover betreft de landstreek waar dat leger of afdeelingen daarvan zich bevinden, alsmee aan den opperbevelhebber eener in staat van oorlog of beleg verkeerende linie, vesting of sterkte, doch alleen voor zoover betreft het terrein, waarover de staat van oorlog of beleg zich uitstrek, machting verleend worden, om op zoodanige wijze in de behoeften van inkwartiering, onderhoud, transporten en

leverantiën van allerlei aard (ook aan paarden, rund- en ander vee) te voorzien of door zijne ondergeschikten te doen voorzien, als hem, op zijne verantwoordelijkheid, het meest geraden voorkomt, hetzij door het benoodigde, na eene voorafgaande vordering van zijnentwege, te doen verstrekken of, in dringende omstandigheden, zonder voorafgaande vordering, door zijne ondergeschikten in gebruik of in eigendom te doen nemen, hetzij door goedkeuring van hetgeen te dien opzichte, zonder zijn last, in het belang van de krijgsdienst is verricht.”

§ 5.

Art. 34 wordt aldus gelezen :

„De tweede en derde alinea van art. 6 zijn niet toepasselijk ten aanzien van de schadeloosstellingen, verschuldigd voor de verstrekkingen, welke overeenkomstig art. 33 plaats hebben, of wegens het in dat artikel bedoelde in gebruik of in eigendom nemen zonder voorafgaande vordering.

Het bedrag der schadeloosstelling wordt, zoo mogelijk, terstond door de militaire autoriteit, die de vordering deed of iets in gebruik of in eigendom neemt, tegen quitantie aan den rechthebbende uitbetaald. Is dit niet mogelijk, dan geeft die autoriteit hem een bewijs van ontvangst, waarop tevens vermeld staat welke militaire autoriteit, tegen overlegging van dat bewijs, voor de betaling van het verschuldigde zorg moet dragen.

De Nederlandsche Staat is in elk geval aansprakelijk voor de betaling van het verschuldigde aan den recht-hebbende."

§ 6.

In de laatste alinea van art. 35 wordt het woord „3de” vervangen door het woord „4de.”

§ 7.

In de voorlaatste alinea van art. 41 wordt het getal „29” vervangen door het getal „28.”

§ 8.

Aan de slotbepalingen wordt toegevoegd een nieuw artikel, dus luidende:

Art. 47.

„In deze wet worden onder besmettelijke ziekten verstaan de ziekten, welke bij of krachtens wettelijke bepalingen nopens dit onderwerp als besmettelijk worden aangewezen.”

Wet van 29 Maart 1877 (Stbl. n°. 52).

Eenig artikel.

De derde alinea van art. 73 der wet van 28 Augustus 1851 (*Staatsblad* n°. 125) wordt vervangen door eene bepaling, luidende:

„Oorlog, in den zin dezer wet, wordt geacht aanwezig te zijn, niet alleen bij uitgebroken krijg, maar ook zoodra

de toestand zoo dreigend voor 's lands defensie is, dat de militie te land, hetzij geheel, hetzij ten deele, buitengewoon krachtens artikel 184 der Grondwet door Ons is bijeengeroepen, en zoolang die als zoodanig onder de wapenen blijft.

Ter beantwoording van de vraag, of onze wet op de inkwartieringen eene goede te noemen is, wenschen wij de aandacht te vestigen op enkele bepalingen in de thans geldende wet voorkomende.

Art. 5. De vorderingen, ter zake van inkwartiering aan de inwoners der gemeente te doen, geschieden door den burgemeester, onder uitreiking van een schriftelijken last. In geen geval mogen van militaire zijde rechtstreeks van de inwoners eener gemeente verstrekkingen worden geëischt.

In geen geval? — En als nu de burgemeester weigert om aan de aanvraag van de militaire autoriteit te voldoen?wanneer hij, te recht of ten onrechte, meent dat die aanvraag in strijd is met de wet? of als hij, zonder dit te meenen, met opzet, die aanvraag in den wind slaat? Men zegge niet, dat dit laatste ondenkbaar is; het is gebeurlijk, ja! het is gebeurd, dat ook hoofden van plaatselijke besturen niet vreemd waren aan bewegingen van onrustbarenden aard die hier of daar ontstonden. Wat geschiedde bij de oproerige bewegingen in

het laatst van 1830 in het Maas-Waalsche; wat in Limburg bij de woelingen van 1848? In tijden van politieke spanning is zoo iets volstrekt niet te verwonderen.

Maar zulk een burgeemeester handelt onverantwoordelijk, hij stelt zich aan straf bloot; — zeer zeker; maar die straf bezorgt aan de marcheerende troepen geen huisvesting en geene voeding. Op deze opmerking werd destijds door de Tweede Kamer geantwoord, dat bij den burgemeester alleen de beoordeeling van de rechtmatigheid der aanvraag berust, waaraan het militair gezag zich moet onderwerpen, en dat bij weigering het **ZICH REDDEN** en **DOOR VRIJWILLIGE OVEEREENKOMSTEN IN DE BEHOEFTEN VOORZIEN MOET**. Dit is echter niet gemakkelijk uit te voeren.

Een detachement komt na een marsch in eene plaats aan en hoort daar van de vooruitgezonden kwartiermakers, dat de burgemeester blijft weigeren de troepen in te kwartieren.

Waar blijven nu die troepen dien nacht? In groote publieke gebouwen? — die zijn er niet; of de burgemeester wil ze niet ten gebruik geven. In groote schuren, of loodsen? — als die er zijn, dan is het nog zeer goed mogelijk, dat de eigenaars daarvan ze niet willen openzetten voor de troepen. De nacht dus in de open lucht doorbrengen in een bivak; maar daartoe heeft men grond noodig dien men kan weigeren af te staan; nog gezwegen daarvan, dat er menig dorp is aan te wijzen, zoo in het water liggende, dat er, met den besten wil, geen terrein te vinden is voor een bivak.

En al heeft men nu de plaats voor een bivak, hoe aan levensmiddelen te komen, als de vijandig gezinde bevolking die niet leveren wil? Moet men die levensmiddelen uit een naburige stad halen, op het gevaar af van ze eerst den volgenden ochtend in het bivak te ontvangen, op het oogenblik dat de marsch moet worden voortgezet?

In dezen wanhopigen toestand heeft de militaire bevelhebber slechts de keuze tusschen twee handelingen: of hij zegt tot de zijnen: „ik kan u niet helpen, help u zelven, hier is geld”, hij geeft daarmede een vrijbrief voor allerlei uitspattingen en buitensporigheden, maar zijn eigen verantwoordelijkheid loopt minder gevaar; of wel, hij neemt de verantwoordelijkheid geheel op zich; op eigen gezag regelt hij de inkwartiering, en zorgt dat alles daarbij zoo ordelijk toega, als slechts mogelijk is. Maar door zoo te handelen, stelt hij zich bloot aan de strenge straf, die de overtreding der wet na zich sleept.

Deze wet stelt alzoo een goed officier, die werkelijk zijn plicht doet, bloot aan een strafrechterlijke vervolging, aan het verlies wellicht van zijne vrijheid, aan het te niet gaan van zijne militaire vooruitzichten.

Art. 7. In dit artikel worden de lokalen opgenoemd, welke door den burgemeester worden verschaft voor het tijdelijk gebruik van de ingekwartierde troepen; daarbij had ook wel mogen genoemd zijn: een lokaal voor arrestanten.

Art. 10. „Aan krijgsvolk, dat op marsch of gekanton-

neerd is, wordt op aanvraag, inkwartiering en onderhoud ver-schaft." „De officieren zorgen zelven voor hunne voeding"; dit is een vrij onbillijke bepaling, en die soms drukkend wor-den kan. De bijvoeging: „voor zooverre er gelegenheid bestaat zich die (voeding) tegen betaling te verschaffen," beduidt zeer weinig. Bijna altijd zal wel gelegenheid be-staan om, voor geld, voeding te verkrijgen; maar voor hoeveel geld?

Ware het niet beter te bepalen, dat tegen een vaste geldelijke korting, ook de officier aanspraak had op *koste-loze* voeding?

Art. 12. „Inkwartiering en onderhoud kan van wege de gemeente verschafft worden:

1^e. „in gebouwen ter beschikking der gemeente."

Dit voorschrift kan goed werken, — mits het goed worde uitgevoerd. Te Utrecht vindt dit b. v. plaats; alles gaat daar ordelijk toe en de soldaat wordt goed verzorgd.

2^e. „bij zoodanige personen, die bereid zijn zich vrij-willig met inkwartiering en onderhoud van krijgsvolk te belasten."

Dit is zeer dikwijls een slechte maatregel, omdat die personen, die zich daartoe vrijwillig aanbieden, dit veelal doen met het oog op winst. Zij trachten daarom, het grootst mogelijk getal soldaten tot zich te trekken, dikwijls veel meer dan met een behoorlijke huisvesting bestaanbaar is. Vele malen zijn die personen ook herbergiers, of daar-

mede gelijkstaande; zij hebben er belang bij, om den soldaat tot het gebruik van sterken drank aan te zetten. Hierdoor is deze wijze van inkwartiering veelal niet goed te keuren.

Met deze enkele opmerkingen hopen wij de gebreken van de wet van 1866 eenigermate te hebben aangeduid. Maar ook al hadden wij de uitnemendste wet op de inkwartieringen, zij zal ons weinig baten, indien wij niet krachtiger dan tot dusver voorzorgen nemen om de vrijheid, die wij genieten, onder alle omstandigheden te verzekeren. Al mogen de zedelijke krachten bij een volk, gelijk bij den enkelen mensch, de hoofdzaak zijn, indien het geldt het afwenden van een „algemeen gevaar”, dan behoeven wij voorzeker naast de zedelijke de materieele krachten in gelijke mate. Dit beginsel is door onze G.W. gesanctionneerd; art. 177 legt den plicht aan alle ingezetenen op, om de wapenen te dragen tot handhaving der onafhankelijkheid van den Staat en tot beveiliging van zijn grondgebied. Dat doel nabij te komen is slechts mogelijk door afschaffing van plaatsvervanging en nummerverwisseling.

Uit een zuiver oeconomisch oogpunt moge het stelsel der plaatsvervanging goed zijn, omdat het voldoet aan het be-

ginsel, om niet meer dan noodzakelijk de ingezetenen te drukken, op meer algemeen gebied echter is het dit niet. Ten gevolge van de plaatsvervanging bezitten wij thans een leger, gerecruteerd uit de laagste klassen van het volk, terwijl de middenstand daarin slechts hoogst zelden wordt aangetroffen. Wij, die zooveel te verdedigen hebben, wij laten de verdediging van ons vaderland en van onze vrijheid over aan de slechtste krachten, dáár, waar de beste van noode zijn.

Ter bereiking van dit hoogste doel behoort een volk zich den zwaarsten last te getroosten.

De landen, die den last van den persoonlijken dienstplicht op zich namen, om niet te spreken van Rusland, geheel afhangende van den wil van één, zijn die, welke na het ondergaan van zware rampen en slagen, zich hogere eischen hebben gesteld, gelijk Pruisen na Jena, Frankrijk na Sé-dan. Wij hebben dergelijke rampen nog niet ondervonden. Maar hierin ligt misschien de zwakke zijde van ons regeeringsstelsel, dat maatregelen van eenigszins ingrijpenden aard bij ons zoo moeielijk tot stand komen.

Welke voordeelen brengt de persoonlijke dienstplicht met zich? Hij legt den grondslag tot een deugdelijk ingericht leger. Hij schenkt het volk eene betere opvoeding; want daardoor leert het gehoorzaamheid en tucht. Hij brengt de verschillende standen der maatschappij met elkander in aanraking en heft de lagere tot de hogere op. Zóó boezemt

hij ons liefde in voor die staatsgemeenschap, waarvan allen leden zijn.

Moge de dag dan ook weldra aanbreken, waarop de vrijheid en onafhankelijkheid van den vaderlandschen grond aan aller krachtsinspanning wordt toevertrouwd; want niet Thorbecke¹⁾ herhalen wij:

„Ik zie geen bijzonder dreigend gevaar voor ons, maar „een algemeen gevaar, waarin wij met zoo menigen ander staat gezamenlijk verkeeren. Toen het in de laatste jaren, toen het uit de feiten, die met den oorlog tegen Denemarken begonnen zijn, bleek, dat gevestigde regts-betrekkingen niet meer werden geteld, toen eene ver-rassende lijdzaamheid en onthouding bleek, daar waar niemand die kon verwachten, toen was het klaar, dat

¹⁾ Zitting van 15 Maart 1867 (beraadslaging over het wetsontwerp tot vaststelling van Hoofdstuk VI der staatsbegroting voor 1867).

Geheel in overeenstemming hiermede, sprak hij, ten derde male geroepen aan het roer van den staat, bij zijn eerste optreden als Minister in de Tweede Kamer der Staten Generaal, 28 Februari 1871:

„Met de Kamer staan wij, in een moeijelijken tijd, voor eene groote taak, die niet op eenmaal te volvoeren is. Noch met den census noch met het hooger onderwijs zullen wij u bezig houden; eene andere zorg heeft voor het oogenblik den voorrang; de pligt, dien de gebeurtenissen der jongste jaren ons opleggen; de pligt om de middelen onzer verdedigbaarheid meer en meer te verzekeren; het Ministerie legt zich toe om de ontwerpen van inrichting onzer defensie, van herziening der militiewet, van nieuwe regeling der schutterijen tegen de aanstaande zitting voor het overleg met de Staten Generaal rijp te maken.”

„wij niet met een voorbijgaand incident te doen hadden,
„maar niet met eene algemeene krisis, evenmin aan de ont-
„wikkeling van constitutionele vrijheid als aan de zelf-
„standigheid van onderscheidene staten bevorderlijk; met
„een algemeen streven naar militaire grootheid, dat op
„onderdrukking van de minder magtige moet uitkomen.
„Wanneer men mij de vraag doet, waarop nu nog te
„rekenen, tenzij op combinatiën die zoo onzeker zijn als
„het weér, ik weet geen antwoord te geven.

„Indien ik mij eene vergelijking mag veroorloven, dan
„zijn wij als in den toestand van een staat, waarin de
„wetten niet meer worden geëerbiedigd en de kracht, om
„die te handhaven, faalt.

„IN ZOODANIGEN STAAT DIENT IEDER TEGEN IEDER OP ZIJNE
„HOEDE TE ZIJN.”

BIJLAGE A.

Den Edelen Mogenden Heeren Raeden van Staten der Vereenigden Nederlantschen Provinciën, onsen grootgebiedenden Heeren.

EDEL MOGENDE HEEREN.

Alzoo dese stadt en borgerschap door allerhandt becommeringen ende exactiën alreede neeringloos sijnde, voorts door de sterfte tot groote desolatie, armoed en elende geocoomen is, als sijn wij genootsaekt de klachten van wegen de achterstallige serviciën eenige jaeren herwarts gedaen hiermede te repeteren ende U' Edelmog: gediengtigh te notificeren, hoe dat wij neffens den resident Leo d'Aitzema tot dien eijnde en om U: Edelmog: den soberen en elenden staet van dese stadt desto beter bekendt te maeken François aux Brebis onse metschepen expresse daerhenen ge-

committert hebbeu U. Edelnog: seer eerbiedelijck ver-
soeckende dat deselve grootgonstigh believen willen onsen
gecommitterde voorz. favorable resolutie tot soulagement
ende voldoeninge van de gemelde achterheden mede te
deelen ofte ten wenigsten voor dit pass eene goede somme
van pennigen of rekeninge volgen te laten in sulcker toe-
versicht deselve Godlijcker protectie bevhledende

U, Edelnog: onderdienstige

*Borgermeestere, Schepen en Raeth
der stadt Wesel.*

11 Decembris 1657.

BIJLAGE B.

Je me souviens qu'étant à Suréne, où M. de Lyonne avait une maison, me promenant avec lui dans une allée sur le bord de la rivière, il me fit une infinité de questions, entr' autre sur ce qui regardait la Hollande....

Il me demanda, qu'imaginez-vous qu'on pourrait faire pour ôter le commerce aux Hollandais; je lui répondis, il n'y a point d'autre moyen pour cela que de prendre la Hollande, et M. le Prince que j'ai entretenu là-dessus ne le croit pas impossible. Si on examine quelles troupes ils ont et de quelle manière ils les payent, on trouvera qu'elles ne leur coûtent guères. Voici comment cela est venu à ma connaissance. Je faisais souvent des promenades, mais j'étais partout fort curieux de savoir comment les choses se passaient. Etant à Bergoopsom, je me trouvai logé chez le Maréchal des logis d'une des compagnies de cavalerie,

qui était en garnison, lequel tenait cabaret. Le bruit étant qu'elle devait aller dans une autre ville, je m'avisai de lui dire, qu'il fallait qu'il laissa le soin de sa maison à sa femme pendant le temps qu'il serait absent. Il me répondit, que cela ne se faisait pas comme je le pensais, et qu'il ne quitterait point son logis, mais qu'à la vérité il lui en coûterait quatre à cinq cents livres pour donner au capitaine qui allait venir et que moyennant cette somme il était dispensé du service.

Je lui demandai s'il en était ainsi des cavaliers? Il me dit, que c'était la même chose, et qu'à la réserve de quelques-uns qui étaient regardés comme domestiques du capitaine, chacun savait ce qu'il devait donner par mois et qu'il n'y en avait point qui ne paya au moins dix ou douze pistoles au capitaine, et qu'ainsi on pouvait dire que le maréchal des logis non plus que les cavaliers ne changeaient jamais de place. Je fus bien étonné d'entendre parler d'une cavalerie composée de bourgeois, qui ne sortaient jamais de leurs maisons et jugeant que cela valait bien la peine de m'en assurer, je lui demandai encore, s'il croyait que le même usage fût établi dans les lieux où il y avait de la cavalerie en garnison. Il m'assura que c'était la même chose. Je lui demandai aussi si le capitaine profitait de tout cela, il me dit qu'il savait ce qu'il en devait rendre aux autres officiers. J'en parlai sans marquer mon dessin à M. de Montbas qui me

dit que cela se pratiquait ainsi. Je lui dis que son régiment d'infanterie devait lui valoir beaucoup, il me répliqua qu'il n'en était pas tout-à-fait de même dans l'infanterie, mais qu'il y avait toujours quelque revenant bon de ce côté-là. M. de Lionne me parut tout étonné et me demanda si j'avais informé M. le Prince de tout ce que je disais? Je lui répondis que j'en avais informé son Altesse avec encore plus de détail, surtout au sujet de l'infanterie, dont tous les officiers n'avaient presque point servi.

Mémoires de Gourville tome II pag. 63-66.

Hoe men omstreeks denzelfden tijd, in Juni 1674, in Brussel voor de huisvesting der troepen zorgde zonder zich den last van inkwartiering te getroosten, vermeldt COENRAAD DROSTE, „Overblijfsels van Geheughenis,” 2e uitg., 's Gravenhage 1728, bldz. 73, aldus :

„Wij sloegen ons ter neer in hutten opgerecht,
 „Waervoor ons Monterey veel gelt heeft toegelecht,
 „Om van de inlegering de borgers te bevrijden,
 „Die om hun voorrecht sulx behoefden niet te lijden.”

S T E L L I N G E N.

I.

In l. 57. D. Mandati (17 : 1) moet gelezen worden „non inutiliter” in plaats van „non utiliter.”

II.

In l. 8 § 13. D. de adq. vel. amitt. poss. (41 : 2) lees „item” voor „id est.”

III.

De boedelbeschrijving, vermeld in art. 182 B.W., moet beëdigd en ter griffie van het Kantongerecht nedergelegd worden.

IV.

De tegenwoordigheid van de moeder bij het huwelijk van haar natuurlijk kind, alsmede het geven van toestemming tot dat huwelijk, is niet voldoende voor de erkenning.

V.

De vrouw kan na het overlijden van den man afstand doen van de gemeenschap van winst en verlies.

VI.

De gewezen pupil is onbekwaam zijn gewezen voogd bij uitersten wil te bevoordeelen, indien de voogdijrekening niet is aangelegd en gesloten, al zijn ook tien jaren verlopen tusschen den aanvang der meerderjarigheid en het maken van het testament.

VII.

De schuldeischer des overledenen kan, na het verkrijgen der afscheiding van den boedel des overledenen van dien des erfgenaams, niettemin later van den erfgenaam, die den boedel aanvaard heeft, vorderen hetgeen nog aan de voldoening mocht ontbreken en uit den boedel des overledenen niet geheel is kunnen goedgemaakt worden.

VIII.

Eene vordering tot vergoeding der schade, veroorzaakt door het verzuim van een wettigen zoon om in de nalatenschap van zijn vader eene schenking in te brengen, door slechts een der erfgenamen tegen den nalatige ingesteld, nadat de boedel gescheiden was, is ontvankelijk zonder dat deze in gebreke behoeft gesteld te worden.

IX.

Eene in het buitenland opgerichte naamlooze venootschap is bevoegd hier te lande in rechten op te treden.

X.

Brand door eene onbekende oorzaak bevrijdt den schipper niet van de hem bij art. 345 W. v. K. opgelegde verplichting.

XI.

De curator in een faillissement is bevoegd om de vernietiging te vorderen van de handelingen van den schuldenaar, strekkende ter bedriegelijke verkorting van de rechten der schuldeischers.

XII.

Onder rekenplichtigen van art. 771 B. R. zijn alleen te

begrijpen zij, die voor en ten behoeve van anderen ontvangsten en uitgaven of een van beiden hebben gedaan en daaromtrent rekenschap moeten geven.

XIII.

Bedelarij verliest haar strafbaar karakter niet door de voorafgaande weigering van het gemeentebestuur om den bedelaar overeenkomstig zijn verzoek naar de inrichting bedoeld in art. 19 der wet van 29 Juni 1854 op te zenden.

XIV.

Hij, die moedwillig heide in den brand steekt, is volgens den C. P. niet strafbaar.

XV.

De wegvoering van een minderjarige met geweld of bedrog door een der ouders, die niet in het volle en onbeperkte bezit is der ouderlijke macht, is strafbaar volgens art. 354 C. P.

XVI.

Voor de strafbaarheid volgens art. 388 C. P. maakt het geen onderscheid of het vee vrijelijk in de weide rondloopt of in een hok in de weide staande is opgesloten.

XVII.

De plaats, waar het gerucht of gedruisch wordt veroorzaakt, is voor de toepassing van art. 479 n°. 8 C. P. geheel onverschillig.

XVIII.

De termijnen voorgeschreven in art. 251 S. V. gelden niet voor het O. M., indien het tegelijk met de administratie eene strafvervolging instelt.

XIX.

Al zijn groote voordeelen aan het „industrial partnership" of participatie-stelsel verbonden, toch is de toepassing daarvan hier te lande niet aan te bevelen.

XX.

Afschaffing van de jachtwet is noodzakelijk.

XXI.

Art. 134 en art. 144 G. W. behooren niet in onze constitutie.

XXII.

Een volledige wettelijke regeling der inkwartiering werd noch door art. 187 noch door artt. 147 en 153 G. W. vereischt.

XXIII.

Eene aanvraag tot inkwartiering in een onderdeel van een gemeente is niet in strijd met art. 4 van de wet van 14 September 1866.

XXIV.

Onder het woord „huisgezin” in art. 14 al. 6 van de wet van 14 September 1866 behooren de bewoners van het huis, hoewel geen leden van dezelfde familie zijnde.

XXV.

De inrichting van ons leger is met de Grondwet niet in overeenstemming.

XXVI.

De gemeenteraad is niet bevoegd te bepalen, dat tot het vergelijkend examen voor hoofdonderwijzer alleen zullen worden toegelaten hoofdonderwijzers die minstens twee achtereenvolgende jaren aan het hoofd eener school hebben gestaan.

XXVII.

Conversie van communaal in individueel landbezit, zonder uitoefening van pressie van de zijde der regeering, is wenschelijk.

XXVIII.

Meerdere inmenging in de huishoudelijke aangelegenheden der dessa, voorbehouden bij art. 71, 2de l. R. R., wordt door de omstandigheden gevorderd.

XXIX.

Aanleg van spoorwegen op Java van staatswege is goed te keuren.

XXX.

Terecht zegt Laboulaye in zijne levensschets van de Tocqueville:

„La liberté a un faux air d'aristocratie; en donnant pleine carrière aux facultés humaines, en encourageant le travail et l'économie, elle fait ressortir les supériorités naturelles ou acquises, elle élève le talent et la richesse, elle crée des caractères, elle enfante une noblesse personnelle; c'en est assez pour ranger contre elle l'ambition, la médiocrité et l'envie.”

40

